

Bozulmaya Yüz Tutmuş Bir Toplumun Dirilişi: L. N. Tolstoy-Diriliş (Воскресение)

DR. ÖĞR. ÜYESİ ERSİN ÇETİNKAYA*

Öz

Her kadim devlet gibi Rusya da tarih sahnesine çıktığı ilk günden itibaren olumlu/olumsuz birçok aşamadan geçerek günümüze kadar varlığını sürdürür. Ülke genelindeki temel yapı olan toplum, Rusya'nın ana gövdesini oluşturduğu için içerisinde bulunan insanları ilgilendiren her türlü sorun ve sorunsalları kendi bünyesine dâhil etmek zorunda kalarak gelişim çizgisini sürdürür. Rusya, çok uluslu ve sınıfsal olarak birçok katmana sahip olan bir ülke olduğu için böylesi sorun ve sorunsalların nitelik ve niceliği her daim çok olur. Ülkenin sınıfsal olarak en büyük bölümünü oluşturan küçük insanlar, insanı ve ona ait her şeyi kendisine konu etmeyi düstur edinen edebiyatın konusu olur ve birçok yazarın eserinde merkez noktada bulunur. Temel mânâda yoksulluğun ve onun getirisi olan ahlaki yozlaşmanın buhurdanında yoğrulan birçok kesimin hikâyesinin keskin bir şekilde anlatıldığı Lev Nikolayeviç Tolstoy'un *Diriliş* eserinde problemler yansımaları bulur. Ülkenin çatırdayan siyasi, sosyal, felsefi ve idari atmosferi altında hayata tutunmaya çalışan insanların yaşam karşısındaki mücadeleleri sanatkârın eserinde yoğun ve derinlikli bir bakış açısıyla okura sunulur. Nihayetinde eserde betimlenen olay ve kişiler dönemin gerçeklerini okura tüm açıklığıyla gösterir. Yazarın Ortodoks Kilisesi'nden aforoz edilmesine neden olan, Çarlık Rusya'sının son dönemi ve Sovyet Rusya'ya geçiş süreci olarak adlandırabileceğimiz dönemde toplumun farklı katmanlarının maruz kaldığı sıkıntılı durumlar neticesiyle halkın yaşadığı derin ahlaki yozlaşmanın neden ve sonuçlarının irdelendiği ve yazarın dünyevi ve uhrevi görüşleri neticesinde nihayete erdirilmek istenen *Diriliş* eserini izleksel kurgu bağlamında edebiyat biliminin analiz, açıklama, karakter ve ortam açıklaması noktasında incelemek çalışmamızın özünü oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: L. N. Tolstoy, *Diriliş*, yozlaşma, ahlak, toplum

THE RESURRECTION OF A SOCIETY IN THE BRINK OF CORRUPTION

L. N. TOLSTOY- RESURRECTION (ВОСКРЕСЕНИЕ)

Abstract

Like every ancient state, Russia has gone through many positive and negative stages since the first day it appeared on the stage of history, reaching the present day. Since society, which is the basic structure throughout the country, constitutes the main body of Russia, it continues its line of development by having to include all kinds of problems and problematics that concern the people in it. Because of Russia is a multinational country with many layers of class, the quality and

*Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Rusça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, e-mail: ersin.cetinkaya@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1475-8421.

Gönderim tarihi: 8 Mayıs 2024

Kabul tarihi: 30 Temmuz 2024

quantity of problems are always numerous. Little men, who constitute the largest part of the country in terms of class, become the subject of literature that aims to focus on humans and everything related to them, and are at the centre of many writers' works. Various problems find their reflection in L. N. Tolstoy's *Resurrection*, where the story of many segments of society kneaded in the centre of poverty and the moral corruption that comes with it is sharply told. The struggles of people trying to hold on to life under the crackling political, social, philosophical and administrative atmosphere of the country are presented to the reader from an intense and profound perspective in the author's work. Ultimately, the events and people depicted in the work clearly show the readers the realities of the period. The essence of our study is to examine the work of *Diriliş*, which is intended to be finalized as a result of the worldly and otherworldly views of the author and the reasons and consequences of the deep moral degeneration experienced by the people as a result of the difficult situations that different layers of the society were exposed to during the period that we can call the last period of Tsarist Russia and the transition period to Soviet Russia, which caused the author to be excommunicated from the Orthodox Church, and to examine it in terms of analysis, explanation, character and environment explanation of literary science in the context of thematic fiction.

Keywords: L. N. Tolstoy, *Resurrection*, corruption, morality, society

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun doğduğu günden itibaren aidiyet duygusu her zaman kendisine yer bulur. Kişi, herhangi bir zümreye, oluşuma, topluluğa ait olarak aslında düşüncelerini oluştururken bir yandan da bu fikirlerin bir yansıması olarak var olur. Belirli insan profilleriyle oluşan yapının çıktısı ise kendisini toplum olarak adlandıran bir oluşumda gösterir. Dolayısıyla toplumlar, muhtelif beşerlerin bir araya gelmesiyle kendi yapısını oluşturan, belirli norm ve ahlaki değerlere sahip olan bir toplam olarak var olur.

Toplumların en temel bileşeni olan insan ve onu çevreleyen her türlü sorun toplumun özelliklerini belirler. İnsanlar ortak fikir ve hislerle bir araya gelerek toplumu oluşturur ve aynı zamanda bu oluşumun belirli taleplerine uyum sağlayarak yaşamını sürdürür. Dünya üzerinde çok sayıda olan toplumların genişlemesiyle birlikte uluslar ve doğal olarak devletler gün yüzüne çıkar. Her toplumun dolayısıyla devletin de kendine özgü değerleri, fikirleri ve dünyayı algılayış biçimi kendisine yer bulur.

Rus toplumu da tarih sahnesine ilk çıktığı günden itibaren aşamalı bir şekilde kendi içerisinde gelişim göstererek öz benliğini oluşturur ve günümüzde de oluşturmaya devam eder. Yaşanılan dünyanın gerçeklerine ve taleplerine göre devrimin hiç sona ermediği bu yapı, doğal olarak iyilik, erdemli olmak, saygı, ahlak gibi olumlu özellikleri içerisinde barındırırken bir yandan da beşerin neden olduğu çürümüşlükten dolayı kendi yapısını bozacak birçok doneyle sarılır. Daha çok ahlaki açıdan yozlaşmanın neden olduğu bu dejenerasyon, toplumların temellerini yıkan bir yapıya sahiptir. Birçok nedenden dolayı ortaya çıkan bozulma, Rus edebiyatı yazarlarının eserlerinde sıklıkla incelenir.

Rus edebiyatı denilince akla gelen ilk yazarlardan birisi olan L. N. Tolstoy'un 1899 yılında kaleme almış olduğu *Diriliş* eseri de tam olarak bir toplumun yaşadığı çürümeden dolayı ortaya çıkan olumsuz yöndeki gelişimi gözler önüne serer. İlk önce yazar tarafından *Koni'nin Hikâyesi* (*Коневская повесть*) olarak zikredilen eser, daha sonra yazarın otobiyografik özellikleri kitaba dâhil etmesiyle özelde kendi, genelde ise bir toplumun uhrevi anlamda *dirilişini ya da ahlaki açıdan çökmesini* vurgular.

İmparatorluk Rusya'sının çöküşünün en temel nedenleri arasında liyakatsizlik, rüşvet, devlet organlarının halktan ziyade otokratik yönetimi destekleyici hareket etmesi, hukuk sisteminin bozulmuşluğu, kötü konumda bulunan halkın hayatını idame ettirebilmek için ahlaki donelerden uzaklaşarak her türlü çarpıklığı hak olarak görmesi gibi etkiler gösterilebilir. Özellikle *Diriliş* özelinde toplumun/halkın/köylülerin tüm hakları açısından çok kötü durumda olmaları ve insanlar üzerinde büyük bir tesire sahip olan dinin de yönetimi ve yaptığı yanlış uygulamaları destekler nitelikte hareket etmesinden dolayı İmparatorluk, ortaya çıktığı günden itibaren çok kötü durumda olan halkın durumunu daha da kötüleştirmekten başka bir şey yapmaz.

L. N. Tolstoy hayatı anlamlandırmaya başladığı ilk günden itibaren çevresindeki olaylara kayıtsız kalamayan bir kişilik olarak özellikle edebiyat dünyasında varlığını sürdürür. Ailesinden gelme soyluluğu ve zenginliği noktasında eli ayağı bağlanan sanatkâr, yaşamının sonuna kadar bu düşünceler noktasında acı çeker. Doğup büyüdüğü Yasnaya Polyana'da her daim gözlemlene imkânına sahip olduğu köylüleri hayatının sonuna kadar savunur ve ancak bir köylü olarak yaşanırsa hayatın gerçek bir anlamı olacağını vurgular. Buna bir de 1870'li yıllarda Ortodoksluğun kendisi için anlamsız gelmesinden dolayı yaşadığı dinî ve ruhani bunalım eklenince yazar, yazıldığı tarihte edebiyat dünyasında büyük sansasyon yaratan *Çocukluk, İlk Gençlik, Gençlik* (*Детство, Отрочество, Юность*), *Savaş ve Barış* (*Война и мир*), *Anna Karenina* (*Анна Каренина*) ve diğer muhtelif uzun öykülerini reddederek yeni bir bakış açısıyla eserler kaleme almaya başlar. Bu düşünceyle yoğrulan ve yazarın son büyük eseri olan *Diriliş*'te L. N. Tolstoy, Rus toplumunun, idari yapısının muazzam çarpıklığını tüm açıklığıyla gözler önüne serer ve zaman zaman da kendi düşünce yöntemi neticesinde oluşturduğu inanç sistemiyle çözümler sunmaya başlar. Eleştirel gerçekçilikte çok göremeyeceğimiz bu yapı, daha sonra Sovyet edebiyatının ana yönelimi olan toplumsal gerçekçiliğe yazarı bir nebze de olsa yakınlaştırır. Nitekim Vladimir İlyiç Lenin de sanatkârı *Rus devriminin bir aynası*¹ olarak görür.

Henry Thomas Buckle'ın "suçu toplum hazırlar, birey işler" (Ögel, 2017, s.17) mantığıyla hareket eden yazar, *Diriliş*'te de bu düşünce çerçevesinde Rus toplumunda oluşan ve bunun dışında genel insanlığa mal ettiği ahlaki yozlaşmayı İncil temelli öğretilerle çözümlenmeye çalışır. "... sanatçı kimliğinin dışında karşımıza bir filozof olarak çıkan Tolstoy, 'Diriliş'le yıllardır süzgecinden geçirdiği tüm düşünceleri bir arada kaleme alır. Eser adeta yazarın manifestosudur. Yazar için milat olan bu eser, Tolstoy'un büyük buhran öncesi eserlerinden keskin bir çizgiyle ayrılır" (Günör, 2023, s.55). Kilisenin bir devlet organı gibi hareket etmesini kabul etmeyen, diğer

¹ Vladimir İlyiç Lenin, *L. N. Tolstoy, Kak Zerkalo Russkoy Revolyutsii*, <https://leninism.su/works/55-tom-17/2754-lev-tolstoj-kak-zerkalo-russkoj-revoljuczii.html>, Erişim tarihi: 25.06.2024.

devlet organlarının işlevsel olmadığını, dolayısıyla gereksiz olduğunu düşünen yazar, bu tavrı nedeniyle anarşist bir kişiliğe bürünür. Yazarın düşüncesine göre insan kendi aklıyla herhangi bir mezhebe, zümreye tâbi olmadan bir dini algılayıp o dinin kurallarına uygun bir şekilde yaşayabilir. Bunun dışında Allah'a ulaşma gayesi içerisinde olan bir kişi için ise ulaşım yolları tek değildir. Bu yüzden L. N. Tolstoy, yaşadığı dönem içerisinde hem semavi hem de felsefi bağlamda ortaya çıkan dinî inanışları detaylı bir şekilde inceler ve kendi düşünce sistemine uygun olanları kullanır. Öyle ki Mahatma Gandhi gibi dönemin ünlü mütefekkirleriyle fikir alışverişinde bulunur, diğer Uzakdoğu felsefeleriyle ilgilenir ve hatta Hz. Muhammed'in hadislerini inceler, notlar alır ve Kur'an'dan da faydalanır. Bütün bu uğraşların sonucu olarak da tüm hak dinlerin temelini oluşturan kurallar çerçevesinde yine tâbi olduğu Hristiyanlık bağlamında ağırlıklı olarak sevgi dolu ve iyi ahlaklı olmanın ağır bastığı bir değerler sistemi belirleyerek kendi inanç yapısını oluşturur. Bu gibi bir düşünce içerisinde olması, son eseri *Diriliş*'te devlet idaresindeki Ortodoksluğu hedef alması ve diğer söylemlerinde ve eserlerinde yine aynı merkezde fikir telakki etmesi sanatkarın 1901 yılında Ortodoks Kilisesinden aforoz edilmesine neden olur. Bu durumla karşılaşması ne kendisini üzer ne de yazara umum tarafından olumsuz bir imge yükler, aksine kararın açıklanmasından sonra Moskova'da halk, yazarı alkışlarla karşılar. L. N. Tolstoy, o dönem Rusya'nın ikinci Çarı olarak kabul edilmekte ve hatta bazı durumlarda Çardan da üstün tutulmaktadır. Bu bağlamda hem yurtiçinde hem de yurtdışında kendisini hayranlıkla takip edenlerin olması, dinî düşünce sistemini benimseyerek yine dünya çapında Tolstoy müritlerinin ortaya çıkması yazarın edebiyat dünyası dışında genel manada da destek görmesini sağlar ve büyük bir üne kavuşur. Çalışmanın özünü sanatkarın yaşadığı uhrevi değişimin etkisiyle birlikte kaleme almış olduğu *Diriliş* eserini toplumun yaşadığı ahlaki yozlaşma bağlamında izleksel kurgu çerçevesinde edebiyat biliminin analiz, açıklama, karakter ve ortam açılımı noktasında ele almak oluşturacaktır.

2. TOPLUMUN AHLAKİ YOZLAŞMASI NOKTASINDA DİRİLME

L. N. Tolstoy'un avukat arkadaşı Koni'nin kendisine aktardığı yaşanmış bir olaydan hareketle oluşturulan eser (Kuzina & Tyunkin, 1978, s.9) aynı zamanda genç Tolstoy'un yaşlılık zamanlarında yaşadığı pişmanlıklardan arınması olarak da önemli bir işleve sahiptir. Başkişilerden Dmitriy İvanoviç Nehlyudov'un Yekaterina Mihaylovna Maslova'yı iğfal etmesi ile birlikte kadın kahramanın kötü yola düşmesi ve sonu sürgüne kadar varan bir hikâyenin aktarıldığı eserde yazar, gençlik hataları bağlamında hem kendisinin hem de toplumun yaşadığı ahlaki yozlaşmayı inceler. Bunun yanı sıra toplumun birçok kesiminin de aktarılmasından dolayı diğer bir başkişinin Rusya olduğu eserde bir toplumda yaşayan insanların panoraması neden ve sonuçları ile birlikte gözler önüne serilir.

Türk edebiyatında da gözlemleyebildiğimiz konağın minik beyefendisi tarafından halayıkların iğfal edilmesinden sonra hayat içerisinde kötü koşullarda savrulması Rus edebiyatında neredeyse tüm yazarların eserlerinde karşılaşılan bir durumdur. Rus edebiyatında özellikle toplumun yozlaşması noktasında değinilen konuyu L. N. Tolstoy da gençliğinde yaşamış ve hatta köylü bir kadından gayri meşru bir çocuğu da olmuştur. Aynı zamanda "Tolstoy ölmeden

birkaç ay önce biyografisini yazan Pavel Biriukov'a, Kazan'da üniversiteye gittiği dönemde teyzesi Pelageia Yuşkova'nın evinde yaşadığı sırada evdeki hizmetçilerden birini baştan çıkardığını, sonra da kızın sonunun kötü olduğunu söylemişti" (McLean, 2015, s. 538). Bu bağlamda hem konunun kendi hayat hikâyesine benzemesi hem de dönem Rusya'sında dinî inanışları noktasında Çarlık tarafından zulüm gören Duhoborların² muhtelif yerlere ikmallerinin sağlanabilmesi açısından uzun zaman sonra telif hakkı karşılığında bu eser gün yüzüne çıkar ve hem ülkede hem de ülke dışında büyük bir ilgi görür. "L. N. Tolstoy'un hiçbir eseri yurt dışında *Diriliş* kadar yoğun ilgiyle karşılanmaz. Romanın ortaya çıkışı bir sansasyon yaratır ve birçok ülkede gazete ve dergilerde yayımlanır" (Grigoryev, 1964, s. 552). Böylelikle eseri Rusya özelinde yaşanan olaylar çerçevesinde tüm dünya halklarını ilgilendiren bir klasik/yapıt olarak değerlendirmek mümkündür.

"Edebiyat eleştirmenleri, filozoflar ve ilahiyatçıların dikkatle ele aldığı ve her birinin romanı kendi bakış açısıyla incelediği" (Vinogradova, 2019, s. 20) eser, yazarın sanatı ve felsefesi bağlamında mihenk taşı özelliği barındırır. L. N. Tolstoy'un "otuz beş yaşında, sağlıklı, güçlü, çevik, dinç bir adama, yetmiş yaşındaki yalnız bir düşünürün fikirlerini verdiği" (Troyat, 2010, s. 746), Nehlyudov'un³ mahkeme jüriliğine gitmek için hazırlandığı sahnelerin ve doğanın tasviriyle başlayan eser, daha ilk satırlardan itibaren dönemin, özellikle hukuk sisteminin eleştirisiyle başlar:

"Yüz binlerce insan avuç içi kadar bir yere toplanıp üst üste yaşadıkları toprak parçasını çirkinleştirmek için var güçleriyle çalışmış olsalar; üzerlerinde hiçbir şey yetişmesin diye her yanına taş dikmiş, filizlenen her otu kökünden koparmış, havayı taş kömürü, petrol yakarak ellerinden geldiğince kirletmiş, çevredeki tüm ağaçları kesmiş, tüm hayvanları, kuşları uzaklaştırmış olsalar bile gene de ilkbahar ilkbahardı" (Tolstoy, 2015, s. 57).

Dinin hukuki işlere temel dayanak olarak kullanılmasını reddeden yazar, aslında hukukun islah etmekten ziyade daha çok çarpıklıklar doğurduğunu vurgular. Bu olumsuz durumlara bir de Ortodoks ayinlerinde görebileceğimiz Tanrının kanı diye şarap içilmesi, eti diye şaraba batırılan ekmek yenmesi yazarın eleştiri oklarını yönlendirdiği belli başlı konulardır. Yazara göre Hz. İsa'nın aktarmak istediği din yani Hristiyanlık kişilerin çıkarları noktasında çarpıtılmıştır. Bunun en sahih örneği olarak da din üzerine yemin edilmesinin yasak olduğu hâlde eserde tasvir edilen mahkemelerde yemin ettirilmesidir.

Eser içerisinde Rusya'daki tüm insanların bir panoraması verilerek başkışı Nehlyudov nezdinde suçun gerçek sahibinin arandığı göze çarpar.

2.1. Suçlu mu Yoksa Masum mu? : Dmitriy İvanoviç Nehlyudov

Eserin başında Nehlyudov vatanını seven her yurttaş gibi görevini yapmak üzere mahkemenin yolunu tutar. Kendisi gibi jüri üyeliğine gelen diğer kişileri analiz ederek çıkarım

² Kelime anlamı olarak "manevi/ruhani güreşçiler" ya da "ruh güreşçileri" anlamına gelir. İnanışları gereği Hristiyanlık inancında Rus Ortodoks Kilisesi ile ortak paydada buluşmayan, bu sebeple Çarlık Rusya'sı tarafından çeşitli baskılara maruz kalan mezhebin kendilerine verdiği isimdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: O. M. Novitskiy (1882). *Duhobortsı. İh istoriya i verouçeniye*, Kiev. https://web.archive.org/web/20111105125532/http://az.lib.ru/d/duhobory/text_0050.shtml.

³ Kelime anlamı açısından tam olmayan anlamına gelir. Yazarın birkaç eserinde de bu ismin kullanıldığı görülür.

yapar. Bunun dışında yazar, yazar-anlatıcı bakış açısıyla hem kişileri hem de ortamı açmılayarak eleştirir. Yazara göre bir insan için tahakkümlerde bulunacak kişiler de aslında çok masum, çok dürüst, erdemli kişiler değildir. “Gelgelelim insanlar –büyük, yetişkin insanlar- birbirlerini kandırmayı, birbirlerini ezmeyi sürdürüyorlardı. İnsanlar bu ilkbahar sabahının, tüm canlıların mutluluğu için yaratılmış doğanın bu güzelliğinin değil, birbirlerine hükmetmek için uydurdukları şeylerin önemli, kutsal olduğu inancındaydılar” (Tolstoy, 2015, s. 57). Kendi özellerinde suçlu oldukları ya da kendileri farkında olmasa dahi farkında olmak zorunda oldukları durumlar bulunur. Bu şekilde bir ortam tasvirinin yapılmasından sonra davalara bakılmaya başlanır. Katyuşa Maslova’nın davasına bakıldığı sırada Nehlyudov için büyük bir kırılma yaşanır, çünkü sanık sandalyesinde oturan Katyuşa olmasına rağmen asıl suçlu jüri koltuğunda oturan Katyuşa’yı yargılama ehliyetine sahip olan kendisidir (Tolstoy, 2015, s.88, 89, 91). Bu an, hem Nehlyudov için hem de anlatının aktarımı için kilit noktadır. Bu aşamadan sonra hem başkışı hem de eser boyut kazanarak diğer donelerle birlikte ilerlemeye başlar.

On yıl önce yaptığı davranışı çoktan unutan Nehlyudov, askerlik mesleğinden sonra mahkemelerde jüri görevlisi olarak yer almaya başlar. Toplumun kendi konumuna uygun gördüğü soylu M. Korçagina ile evlilik yolunda ilerlerken aynı zamanda evli bir bayanla da gizli ilişkisi vardır (Tolstoy, 2015, s.69, 73). Yüksek sosyete kesiminin mensubu olan Nehlyudov, dönem Rusya’sında hemen hemen her soylu toplulukta rastlanabilecek bir tutumla hareket eder. Mahkeme jürisi olarak fikrini belirtirken aslında kendi yaşadığı ahlaksızlığı zaman zaman fark etse de dillendiremez, çünkü ait olduğu topluluğun yapısı bu şekildedir. Dolayısıyla her ne kadar insani olarak bu yapının düşünce yapısından zaman zaman sıyrılrsa da son kertede bu yapıyla birlikte hareket eder noktadadır. Bu bağlamda dönem toplumu kendi içerisinde yaşadığı ahlaki yozlaşmayı bir nevi meşru hâle getirir. “On yıl önce Katyuşa’yı iffal edip yüzüstü bırakması değildi bunun nedeni. Çoktan unutmuştu o olayı. Evlenmesine bir engel saymıyordu. Onu düşündüren, o sıralar evli bir kadınla arasındaki ilişkiydi” (Tolstoy, 2015, s. 69).

L. N. Tolstoy’a göre bir insanın ahlaki açıdan yozlaşmasının nedenlerinden biri de alkol ve sigara alışkanlığıdır, çünkü kötü alışkanlıklar insana kötü özellikler de getirir. Bir delikanlı olarak idealist Nehlyudov, askere gidip o dönemin tipik askerleri gibi bilindik alışkanlıklar edinince kendisinde bozulmalar başlar. Nitekim Nehlyudov, Katyuşa’yı ilk gördüğü anda değil, ikinci kez gördüğü, cepheye giderken halalarına kısa bir süre için uğradığı zaman diliminde iffal eder. Askerce bir yaşam benimseyen karakter oradaki bozulmanın etkisiyle ahlaki değerlerini yitirir. Katyuşa’yı ilk gördüğü anda hissettiği sadece saf bir sevgidir. “O günden sonra Nehlyudof’la Katyuşa arasındaki ilişki değişmişti. Birbirine tutkun tertemiz bir delikanlıyla gene öyle bir kızın arasındaki ilişkiydi bu artık” (Tolstoy, 2015, s. 103). Subay olan ve orduya katılmaya giderken halalarına uğrayan Nehlyudov artık eskisi gibi bir insan değildir. Gençken sıkı sıkıya bağlı olduğu değerlerin yerini artık bireysel zevkleri alır. “O zamanlar dürüst, her iyi iş uğruna kişisel çıkarlarını vermeye hazır, soylu bir gençti. Oysa şimdi yalnız kendi zevkini düşünen, ahlaksız, bencil bir insan olmuştu” (Tolstoy, 2015, s. 105). Masumiyet yerini şehvete, umum için olan düşünceleri bireyselliğe evrilir: “Bu korkunç değişim, onda sırf kendine olan inancını yitirip, başkalarına

inanmaya başladığı için olmuştu. Kendine inanmayı bırakıp başkalarına inanmaya başlamasının nedeni, kişinin kendine inanarak yaşamasının son derece güç olmasıydı:" (Tolstoy, 2015, s. 106).

Nehlyudov her ne kadar çocukluk ve ilk gençlik yıllarında kendini mensubu olduğu yapıdan sıyrılmayı başarsa da yaşı ilerledikçe ve bu yapıya giderek dâhil oldukça kaçınılmaz olarak kendisinde de değişimler meydana gelir. Dönemin soylu kesiminin yozlaşmışlığı onun dışında hiçbir oluşumu ya da düşünceyi kabul etmez. İmparatorluk Rusya'sının demografik olarak küçük bir bölümünü oluştursa da bu yapı ülkenin geri kalanını, yani büyük bir çoğunluğunu kendi boyunduruğu altına alarak yaşayışını sürdürür. Doğal olarak yaşanan her manadaki toplumsal yozlaşmada herhangi bir beis görülmez. Aksi durumdaki bir hareket ise felaket olarak karşılanır. "Nehlyudov'un reşit olunca babasından ona kalan küçük araziye, toprak mülkiyetinin haksızlık olduğuna inandığı için köylülere dağıtması da annesini, akrabalarını dehşete düşürmüştü" (Tolstoy, 2015, s. 107). Nehlyudov her ne kadar çevresine karşı dirense de ait olduğu yapının her insanı aynı düşüncede olduğu için bir noktada pes edip günün koşullarına göre bir yaşayış sürdürmeyi tercih etmek zorunda kalır. "Sonunda pes etti. Kendine inanmayı bırakıp başkalarına inanmaya başladı" (Tolstoy, 2015, s. 107).

Başkişinin bozulmasının yegâne nedeni olan Peterburg çevresi ve askerlik mesleği, L. N. Tolstoy'un dönemdeki ahlaki yozlaşmaya karşı bakışının toplamıdır. Zaten Katyuşa'nın kaderinin değişmesine neden olan Nehlyudov'un iyi bir karakterken bir anda kötü bir yöne doğru evrilmesinin nedeni de budur. İnsan dünyaya geldiğinde aslında her türlü kötü düşünceden izole olarak var olur, fakat onu şekillendiren son kertede mensubu olduğu yapıdır. Sonucu şiddet doğuran her türlü durumda canını vermeye hazır olan askerlik mesleğini ifa edenler herhangi bir değer taşısın ya da taşımasın, ahlaki normlara uysun ya da uymasın istedikleri her davranışı sergilemeyi kendilerine hak olarak görür. Yazarın aslında tam olarak keskin bir şekilde eleştirdiği nokta budur. Şiddet hiçbir şeyin çözümü değildir, aksine her kötülüğün başlangıcıdır. Dolayısıyla hayatının büyük bir bölümünde savunduğu pasifist düşünce yapısını yazar, bu şekilde destekler ve karakterinin bozulmasının ana nedeni olarak görür. "Savaşta canımızı vermeye hazırız. Onun için böyle, hiçbir şeyi umursamadan, çılgınca yaşamamız hoş görülmelidir. Böyle yaşamak zorundayız. Yaşayacağız da" (Tolstoy, 2015, s. 108).

Aynı zamanda yazarın kendisi de askerlik yapar, Sivastopol'da savaflara katılır, savaşın soğuk ve korkutucu yüzünü bizzat gözlemleme imkânına sahip olur. Daha sonra bu izlenimlerini aktardığı, yazarlık serüveninin başlangıcında büyük bir hayranlık duyduğu, daha sonra ise uzun bir süre küs kaldığı İvan Sergeyeviç Turgenyev'e ithafen kaleme aldığı *Sivastopol Öyküleri* (Севастопольские рассказы) bu dönemin yansımaları sonucunda ortaya çıkar. Bu bağlamda Nehlyudov karakterinin yaşadığı kötüleşme evresi ve sonuç itibarıyla ahlaki yozlaşma yaşayarak Katyuşa'yı iffal etmesi ifade edilenlerin sonucudur.

L. N. Tolstoy'un aslında bir izdüşümü olan Nehlyudov karakteri, askerliği seçerek yozlaşma yoluna girer, çünkü yazar, özellikle ruhani açıdan kırılmayı yaşadığı andan itibaren sonuç itibarıyla şiddet içerdiği için askerlik makamına karşı olumsuz düşünceler içerisinde. Şiddete şiddetle karşılık verilmemesi gerektiğini düşünen ve dolayısıyla dönemde yaşanan savaflar

neticesiyle şiddetin kol gezdiği yıllarda sanatkârın bu düşüncesindeki yoğunluk, yansıması olan karakterde de kendisini gösterir:

“Askerlik, bomboş bir uğraş gerektirdiği, yani akla uygun, yararlı bir işle uğraşmayı, insanlık görevlerini kaldırıp yerine yalnızca şartlı bir alay, üniforma, sancak onuru, başkalarına karşı sınırsız bir hâkimiyet, üstlerine ise ancak kölelerde görülebilecek bir baş eğiş getirdiği için insanları çoğunlukla bozar. Ne var ki üniforma, sancak onuruyla, zorbalığıyla, başkalarını öldürmeye izin vermesiyle zaten kötü olan askerliğe bir de ancak zengin ve ünlü subayların görev alabildiği muhafız alaylarındaki zenginlik, çar ailesine yakınlık gibi çürümeler de eklenince bu bozukluk muhafız alaylarında görevlilerde çlgın bir bencillik derecesine varır. Askerliğe girmesinden, bütün arkadaşları gibi yaşamaya başlamasından sonra bu çlgın bencillğe Nehlüdof da kaptırdı kendini” (Tolstoy, 2015, s. 107-108).

“Neticede yazarın kötülüğün de iyiliğın de Tanrıdan kaynaklandığı ve insanın yaşantısında deneyimlediği olayların kötü ya da iyi olarak nitelendirilebilmesinde yargının sadece Tanrıya mahsus olduğunu ileri sürdüğü gözler önüne serilir” (Ilıca, 2023, s.1493).

İlk başlarda yaptığı yanlışın farkına varmayan Nehlyudov, yine toplumdaki genel davranışın sonucu olarak yaptığı hatanın karşılığında Katyuşa’ya para vermek ister. “Katyuşa için, onun bir işine yarayacağı için değil de her zaman herkes böyle yaptığı, kızdan yararlanıp karşılığını ödemezse bu davranışının dürüst bir davranış olmayacağı, sonra onu ayıplayacakları için verecekti bu parayı. Verdi de” (Tolstoy, 2015, s. 124). İçerisinde bulunduğu kesimden dolayı her ne kadar yaptığı davranışı aklamaya çalışsa da Nehlyudov, ilk gençlik yıllarındaki düşünce yapısından aslında tamamen kopmuş bir insan değildir. Sadece yapı kendisini bu girdaba çekip ona uygun davranmasına zorlamıştır:

““Elden ne gelir canım? Her zaman böyledir bu. Şenbok’la mürebbiye kız arasında da olmuştu aynı şey –Şenbok anlatmıştı ona bunu-; Grişa amca da babam da benim gibi davrandılar. Babam köyde otururken köylü bir kadından Mitenka adında yasadışı bir oğlu olmadı mı? hâlâ hayatta çocuk. Herkes böyle yaptığına göre doğrusu, gerekeni budur demek.” Avutmaya çalışıyordu kendini. Ama boşunaydı çabası. Katyuşa’nın anısı vicdanını yakıyordu” (Tolstoy, 2015, s. 125).

Başkişi tabiatı itibarıyla aslında aynı L. N. Tolstoy gibi içerisinde büyüdüğü bir yapının ürünü değil, aksine bu yapıya ayak uydurmak zorunda kalmış bir kişidir. Yapı içerisinde var olmak için takınılan bu tavır son tahlilde karakterin eser içerisinde hem yaptığı davranıştan hem de içinde bulunduğu yapıdan nefret ederek kendi doğrusunu bulma yolunu gösterir:

“Ruhunun derinliklerinde, en derin yerinde alçakça, aşağılık bir insan gibi davrandığı inancı vardı. Bu anı içindeyken kim ne yaparsa yapsın, bundan böyle hiç kimseyi suçlayamayacağını, insanların yüzüne bakamayacağını, artık kendini iyi, soylu, dürüst bir genç sayamayacağını biliyordu. Oysa mutlu yaşamayı sürdürebilmesi için öyle sayması gerekiyordu kendini” (Tolstoy, 2015, s. 125).

Masum bir insanın hayatına mal olan hatayı her ne kadar meşru temeller üzerine konumlandırmaya çalışsa da Nehlyudov, aslında toplumun ahlaki yozlaşmasının neticesinin bir

sonucudur. Dolayısıyla aradan ne kadar zaman geçerse geçsin başkişi yine özündeki hâline geri dönerek kendi doğrusunun peşine düşer.

Nehlyudov, Katyuşa'yı sanık sandalyesinde gördükten ve kadının 4 yıl kürek cezasına çarptırılmasından sonra bunun tek sorumlusunu kendisi olarak görür. "Romanın düğümünü tetikleyen etken, kahramanın Maslova ile karşılaşmasıdır, buradan itibaren kişiliğinin ahlaki yönden bir diğer kişilik tarafından bastırıldığını görürüz" (Bayard, 2022, s. 115). Nehlyudov sürdürdüğü yaşamın saçmalığını anlayarak kendisini özelde Katyuşa'ya, genelde ise mahpuslar arasında daha çok vakit geçirmeye başladığı için insanlığa adar. Bu insanların durumlarını gözlemleyerek çıkarımlarda bulunur. "Vicdanının istediğiyle sürdürmekte olduğu yaşayış arasında öylesine bir uçurum vardı ki bunu görünce dehşete kapılıyordu" (Tolstoy, 2015, s. 165). Dolayısıyla ilk iş zaten başından beri tiksindiği, ait olduğu topluluktan ve zenginlikten kurtulma uğraşına girer. "Her yanıma dolaşan bu yalan ağını ne pahasına olursa olsun parçalayıp atacağım" (Tolstoy, 2015, s. 166).

Nehlyudov ilk iş kendi hayatını değiştirme uğraşına girer ve sahip olduğu imtiyazlardan birer birer vazgeçmeye başlar. "Odasına gelen Agrafena Petrovna'ya kararlı bir sesle –bu kararlılığı kendi de beklemiyordu kendinden- bundan böyle bu eve de yaşlı kadının hizmetine de gereksinimi olmadığını söyledi" (Tolstoy, 2015, s. 182). İlk gençlik yıllarında hissettiği doğrulara bir geri dönüş serüvenine atılır, çünkü o zaman da düşündüğü gibi ancak bu şekilde topluma daha yararlı bir hâle bürünecektir. Toplumun kendisinde neden olduğu yozlaşmanın hasarlarını böyle davranarak gidereceğini düşünüp devinime geçer. "Onun bu yola düşmesine ben neden olduğuma göre, onu kurtarmak için elimden geleni yapmak zorundayım" (Tolstoy, 2015, s. 183). Katyuşa ile başlayan hareketlenme genele yayılarak devam eder. "Şaşılacak bir durumdu: Nehlyudov kötü olduğunu, kendinden öğrendiğini anladığı andan bu yana başkalarından öğrenmiyordu artık" (Tolstoy, 2015, s. 184). Başkişi kendisinde meydana gelen çürümeden ne kadar rahatsızsa bu durumdan çevresini düzelterek kurtulabileceğini düşünür, çünkü toplumun çürümüşlüğü insanları bu konuma iter:

"Bu çocuğun hiç de öyle tehlikeli bir suçlu olmadığı –herkes farkında bunun-, kişiyi suç işlemeye iten koşulların içine düştüğü için suçlu olduğu apaçık ortada aslında. Sonra şu da apaçık ortada: Toplumumuzda bu çeşit çocukların görülmesini istemiyorsak önce böyle zavallı yaratıkları oluşturan koşulları ortadan kaldırmalıyız" (Tolstoy, 2015, s. 188).

Nehlyudov'un üç ruble altmış yedi kapiklik birkaç eski yolluk çalmaktan hüküm giyen bir çocuk hakkındaki düşünceleri toplumdaki sorunun asıl nedenini başarılı bir şekilde gösterir. Başkişiye göre artık bu durumu ortaya çıkaran koşulların desteklenmesi yerine ortadan kaldırılması gereklidir ve böylece toplum daha sağlam temellerle varlığını sürdürür. "Bu çeşit insanların ortaya çıkmasına yardım eden koşulları yok etmeye çalışacak yerde, bir şey yapmamaktan öte, bu koşulları doğuran kuruluşları destekliyoruz" (Tolstoy, 2015, s. 188). L. N. Tolstoy'un Rus toplumunun düzelmesine dair düşünceleriyle paralellik gösteren başkişinin düşünceleri Rusya'nın güçlüyü koruyan işleyişine karşı açık bir eleştiridir. "Tolstoy güce tapmayı, potansiyel olarak günahların en ölümcül olanı olarak görmüştür, çünkü birey ya da devlet tarafından gücün suistimal edilmesi insanların hayatlarını kolaylıkla mahvedebilir" (Hamburg,

2015, s. 48). “Her yıl yüz binlerce insan ahlaksızlığın doruğuna vardırılyor. Bütünüyle ahlaksızlaştıktan sonra cezaevlerinde edindikleri ahlaksızlığı halkın arasına yamaları için serbest bırakılıyordu” (Tolstoy, 2015, s. 501). Sanatkâra göre 1861 yılında toprak köleliği kaldırılmasına rağmen süreç iyi yönetilmez ve hayatını idame ettirmeye çalışan köylüler çıkar yol bulamadıkları için şehre çalışmak amacıyla gitmek zorunda kalır. Bu da köylülerin yaşamında iyileşmeye vesile olmaz, aksine bu insanları her manada daha kötü koşullara sürükler. Kilim çalan çocuğun durumu da aynı bu şekildedir:

“Yoksulluğun zorlamasıyla köyden kente gönderildiğinde ona acıyan, yardım elini uzatan bir çıksaydı karşısına... Kente geldikten sonra bile, on iki saat çalıştıktan sonra gece fabrikadan çıkıp kötü arkadaşlarıyla meyhaneye gittiği zamanlar ona, “Gitme öyle kötü yerlere Vanya,” diyecek birine rastlasaydı gitmezdi bu çocuk, serseri olmazdı, düşmezdi bu duruma...” (Tolstoy, 2015, s. 189).

Bir manada Nehlyudov aynı Katyuşa gibi mensubu olduğu toplumun kurbanıdır. Çünkü çocuk yaşlardan itibaren aslında içerisinde bulunduğu yapının tersine düşüncelere sahiptir. İlk gençlik yıllarında dürüst bir delikanlıdır, herkesin hakkına karşı saygılıdır. Aynı zamanda dönem Rusya’sının en önemli sorunlarından birisi olan toprak köleliği konusunda ise farklı düşüncelere sahiptir. “Nehlyudov karakteri, Tolstoy her ne kadar kabul etmese de anarşist bakış açısının ürünüdür. Onun aracılığıyla özellikle toprak sistemi ve adalet sistemi hakkında büyük ve sert eleştiriler yapılmıştır” (Günör, 2023, s. 108). Ona göre toprak köleliği dönemin büyük bir sorunudur, bunun dışında toprakların tek bir sahibin tekelinde toplanması yerine herkesin sahip olması gereken bir hak olarak görür. “Canını sıkımsı, çünkü ilk gençlik yıllarında Herbert Spencer’ı çok severdi. Kendi de büyük bir toprak sahibiydi ama onun Social Statics’te savunduğu, toprağın insanların ortak malı olduğuna inanırdı” (Tolstoy, 2015, s. 71). Bu düşüncesini eyleme de dökerek babasından kalan küçük bir toprak parçasını köylülere dağıtır. “Ya on yıl önce babasından kalan iki yüz hektar yeri, yaptığı gibi kendisinin olan bir malı başkalarına verecekti ya da eskiden bağlandığı tüm düşüncelerin yanlış, yalan olduğunu kabullenecekti sessizce” (Tolstoy, 2015, s. 71). Fakat aradan geçen yıllar boyunca haklı olarak gördüğü düşünceden sıyrılarak içerisinde var olduğu toplum gibi hareket eder. Zaman zaman her ne kadar düşünce bağlamında bunun sıkıntısını çekse de sonuç itibarıyla bu yapıya uyum sağlar.

Dolayısıyla yazara göre toplumun yapısı temelden bozuk olduğu için toplum yararına yapılan şeylerin bir sonucu olmaz. Bu bağlamda devlet tekelinde bulunan ve üst yönetimin iyiliğine yönelik hareket eden her türlü kuruluşun karşısında durarak yazar, başkişiyi konuşturur ve hareket ettirir. “Gogol’ün Çiçikov’u gibi, Tolstoy’un Nehlyudov’u da ziyaretlerinin her birinde bayağılığın, hovardalığın, budalalığın, acımasızlığın, zimmetine para geçirmenin yeni bir yüzüyle karşılaşır” (Troyat, 2010. s. 742). Böylelikle başkişi Nehlyudov dönem toplumunun tüm bozulmuşluğuyla oradan oraya savrulan bir mağdur konumunda karşımıza çıkar. Aynı zamanda “Tolstoy’un romanlarında erdem açısından en büyük yüceliğe ulaşmış kahramanı ise kesinlikle Prens Dmitriy İvanoviç Nehlyudov’dur. Nehlyudov, büyük bir çöküşten çok büyük bir yüceliğe ulaşmayı başarmış, ahlaki açıdan nasıl olunması gerektiğini sorgulayarak” (Günör, 2023, s.101) kendini tamamlayabilme başarısını gösterir.

2.2. Mahsun Bir Maznun: Yekaterina Mihaylovna Maslova

Katyuşa, dönem Rusya'sının büyük bir bölümünde görebileceğimiz bir karakter olarak aslında ülke genelinde yaşanan durumun bir örneğidir. "Olağan bir öyküdü tutuklu Maslova'nın öyküsü. Köyde çiftlik sahibi iki kız kardeşin yanında hayvan bakıcısı, hiç evlenmemiş köle bir kadının kızıydı. Annesinin yanında kalıyordu. Ömründe hiç evlenmemiş olan annesi hemen hemen her yıl bir çocuk doğuruyordu" (Tolstoy, 2015, s. 60). Rus edebiyatında sıklıkla rast geldiğimiz küçük bir insanın kızı olarak dünyaya gelen Katyuşa, yine annesine çizilen kadere benzer bir hayat sürdürür. Âdeta bir kast sistemiyle anne rahmine düştükleri gün kaderi çizilen bu insanlar, yaşama adım attıktan sonra kendilerine kabul ettirilmiş bu yaşam içerisinde var olmaya çalışır. "Hayat kadını Katyuşa Maslova'da eskiden baştan çıkarmış olduğu genç köylü kadını tanıyan ve vicdan azabından ötürü ona Sibiry'a da eşlik etmeye karar veren Nehlyudof'un hikayesi üzerinden, Lev Tolstoy modern toplum yapısını suçlamaktadır" (Troyat, 2010, s. 739). Nehlyudov'un halalarının çiftliğinde hayatını idame ettirirken başkışının duygularının kurbanı olur ve bu aşamadan sonra nispeten iyi bir hayat yaşayan Katyuşa için bu durum zor günlerinin başlangıcı olur. "Gitmeden bir gün önce de Katyuşa'yı işgal etti. Devrisi gün eline bir yüz ruble sıkıştırıp gitti" (Tolstoy, 2015, s. 62). Ahlaki açıdan bozulmanın yaşandığı dönem toplumunda Katyuşa gibi insanlar hep kurban rolündedir, çünkü Nehlyudov'un yaptığı hareket Katyuşa'nın yaşamının dönüm noktası olur. Nehlyudov'un kendisini işgal edene kadar kendi imkânları dâhilinde bir yaşam sürdüren ve hayata dair umutları olan Katyuşa, elim olayın yaşanmasından sonra hayatta kötü koşullara doğru sürüklenir. Nehlyudov'dan bir çocuk doğurur, çocuğun bakımsızlıktan ölmesi akabinde ise her ne kadar başka işlerde tutunmaya çalışsa da toplumun çarpıklığı kadın başkışiyi ahlaksız bir hayat sürmeye iter:

"Oradan ayrılınca bölge komiserinin yanına oda hizmetçisi girdi. Ama ancak üç ay kalabildi bu işte. Çünkü ellilik komiser asılmaya başlamıştı ona... . (...) Orman bakıcısının yanında iş buldu. Evliydi orman bakıcısı. Ama tıpkı komiser gibi o daha ilk günden asılmaya başlamıştı Katyuşa'ya. (...) Lise öğrencisi iki oğluyla oturan bir kadının yanına girdi. Ama bir hafta sonra çocukların büyüğü, bıyıklı, altıncı sınıf öğrencisi olan dersleri bir yana itip Maslova'ya rahat vermemeye başladı" (Tolstoy, 2015, s. 62-63).

Nehlyudov'un ilk başta temiz bir aşkla sevdiği, daha sonra işgal ettiği Katyuşa da ilk baştaki masum düşüncelerini kaybederek yaşamını idame ettirmeye çalışır. Ona göre insan çıkarları noktasında iyi veya kötü olan bir varlıktır. "Herkes kendisi için, kişisel zevki, çıkarı için yaşıyordu; Tanrı üzerine, iyilik üzerine söylenenler aldatmacaydı. Dünyada her şeyin niçin böylesine kötü olduğu, insanların niçin birbirine durmadan kötülük ettikleri, birbirinin kuyusunu kazdıkları, niçin hepsinin acı çektikleri konusuna gelince, bunları hiç düşünmemek gerekiyordu" (Tolstoy, 2015, s. 198). Dolayısıyla tepeden gelen anlayış zamanla toplumun tüm katmanına yayılır/yayılmak zorunda kalır, çünkü dönemde ezilen insanların yaşamın bir köşesinde tutunabilmeleri için bu gibi bir tutum dışında başka seçenekleri yoktur.

Katyuşa'nın onurlu bir şekilde yaşama tutunma çabası, girdiği muhtelif işlerde yaşadığı hüsrarla sonuçlanır. Toplum tarafından bu konuma itilen karakterin hayatını idame ettirebilmek için hayat kadınlığı yapmaktan başka çaresi kalmaz, çünkü toplumun tüm dinamikleri kimsesi

olmayan, yalnız bir kadının bedensel açıdan yararlanılması mümkün olan bir kişi olarak görülmesine müsaade eder. “O günden sonra Maslova için, kutsal kitapların, bilge insanların öylesine kötilediği, bilinen günahla dopdolu bir yaşam başladı” (Tolstoy, 2015, s. 65). Genel ahlaki kurallar çerçevesinde kabul edilmeyen bir duruma Katyuşa toplumun kendisine reva gördüğü durum nedeniyle sürüklenir. Toplumun bu açıdan temelleri çürümüş olmasına rağmen ceremesini yine savunmasız durumda olan çeker. Nehlyudov’un neden olduğu bu duruma aynı zamanda toplum da destekler nitelikte davranır. Mahkeme neticesiyle cezaya çarptırılarak sürgüne yollanan Katyuşa hem cezaevinde hem de sürgüne giderken gördüğü insan tipleriyle bir evrim yaşar.

Eserde, “Nehlüdo’f’un çiftliklerindeki köylüler dışında, ayakkabıcılar, duvar ustaları, boyacılar, fabrika işçileri, çamaşırcılar, hizmetçiler, kürek mahkûmları görülür. Kötü biçimlenmiş bir toplumun kurbanı bu ufak insanlara, yazar sadece saygı ve şefkat duyar. Onları, yüksek mevkideki kişiler kadar gerçekçi betimlese de, onlara asla ironiyle yaklaşmaz” (Troyat, 2010, s. 743). Toplum tarafından aşağılanan, hakir görülen karakterin bir yandan Nehlyudov tarafından ilgi görmesi bir yandan da sürgün sırasında devrimci çevrelerle tanışması kendisini ahlaksız bir durumda yaşamak zorunda olduğu hayattan kurtarır. O da artık toplumun yararının her şeyden üst olduğunu ve kendisinin de bu durumda bir şey yapabileceğini düşünür:

“Yeni arkadaşlarının hepsine hayrandı. Ama en çok beğendiği Mariya Pavlovna’ydı. Yalnızca beğenmiyordu onu, saygı dolu, hayranlık dolu bir sevgi de besliyordu ona. Üç dil bilen bu zengin, güzel general kızının en basit bir işçi gibi yaşamasına, zengin ağabeyinin yolladığı şeyleri başkalarına dağıtmasına, dış görünüşünü hiç önemsemeden yalnızca sade değil, bir yoksul gibi giyinmesine şaşıyordu. Kendini gösterme, başkalarının ilgisini çekme duygusundan bu arınmışlığı akli almıyordu” (Tolstoy, 2015, s. 452).

Kendini artık bu çevrede anlamlandırmaya başlayan Katyuşa, geçmişine bir sünger çekip yeni yaşamında yeni insanlarla var olma uğraşına girer. “Giyinişinde de davranışlarında da o eski kendini beğendirme isteği yoktu. Ondaki bu değişiklik Nehlüdo’f’un hoşuna gidiyordu” (Tolstoy, 2015, s. 457). Bu bağlamda başka bir kişi tarafından kötü bir hayata sürüklenen Katyuşa en son kertede kendisi için yaşamın anlamını idrak etmeye başlayarak iyi bir ahlaka sahip olmaya çabalar ve yaşamını sürdürme uğraşına girer.

Katyuşa aslında Nehlyudov’un hayatında birçok kırılmanın yaşanmasına vesile olan bir başkişidir. İlk başta Nehlyudov’a saf ve masum sevgiyi tattırır. Daha sonra Nehlyudov’un bedensel zevkleri uğruna iğfal etmesiyle kendisinden nefret etmesine sebebiyet verir. “Lev Tolstoy’un romanlarının çoğunda, insanın gerçek yaşamının, ondaki tinsel güç hayvaniliği yendiğinde başladığı fikri hakimdir” (Troyat, 2010, s. 745). Son kertede yine Nehlyudov’un içerisindeki iyinin tekrar açığa çıkmasına vesile olarak mahkeme sahnesiyle birlikte onun artık toplum için bir şeyler yapmaya çabalamasını sağlar. “Şaşılacak bir durumdu: Nehlüdo’f kötü olduğunu, kendinden öğrendiğini anladığı andan bu yana başkalarından iğrenmiyordu artık.” (Tolstoy, 2015, s. 184). Katyuşa ile karşılaşması Nehlyudov’un hayatında yeni bir sayfa açmasına vesile olur. Bunun yanı sıra “ahlaki açıdan Tolstoy, hayat kadınlarını eleştirmez, Maslova da asla bu işi yaptığı için eleştiri almaz” (Günör, 2023, s.136). Böylelikle kelimenin tam manasıyla bir maznun olan Katyuşa, üzerine yükledikleriyle eserin taşıyıcı kolanlarından birisi haline gelir.

2.3. Suça Azmettiren Yapı: Hukuki Bozukluk

Eser içerisinde başkışilerin yanı sıra anlatının olgunlaşmasını sağlayan diğer karakterler de önem teşkil eder. “Tolstoy'un son eserinde, kahramanlar yalnızca varoluşun en önemli temellerini keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda dünyaya bakışlarını, sonraki devinimlerini ve tüm yaşamsal yollarını belirleyen bir seçimle karşı karşıya kalır” (Andreyeva, 2020b, s. 97). Özellikle mahkeme heyeti ve jüri üyeleri de her ne kadar hukuki bir yargılama sürecinde görevlerini ifa etme uğraşında olsalar da aslında kendi içlerinde bu yapıya ters kişilerdir. Bir insan hayatını temelinden etkileyen kararlar veren mahkeme başkanı ise bu durumun en açık örneklerindedir. Başkan, evli olmasına ve görevine rağmen bedensel zevkleri noktasında yaptığı yanlışlarda hiçbir sakınca görmez:

“O sabah, yazın onların evinde çalışan İsviçreli mürebbiye kızdan bir pusula almıştı. Kız güneyde bir yerden Petersburg'a geçerken kente uğrayacağını, saat üçle altı arasında onu “İtalya” otelinde bekleyeceğini yazıyordu. Bu nedenle, geçen yaz sayfiyede ona güzel anlar yaşatan kızıl saçlı Klara Vasilyevna'ya saat altıya kadar yetişebilmek için duruşmanın bir an önce başlayıp bitmesini istiyordu” (Tolstoy, 2015, s. 77).

Yapının bozukluğu en tepedeki kişiden geldiği için diğer mahkeme heyetlerinin bu şekilde bir yozlaşmışlıkla hareket etmesi kaçınılmazdır.

Savcı yardımcısı Mihail Petroviç de yine aynı mahkeme başkanı gibi işinin ehemmiyetinin farkında değildir. Öyle ki bakılacak dosyaya mahkemenin başlamasından hemen önce ancak göz gezdirebilir. “Bütün gece uyumamıştı. Bir arkadaşlarını uğurlamışlar, saat ikiye kadar içmişler, oyun oynamışlardı. Sonra da bundan altı ay önce Maslova'nın bulunduğu eve, kadınlara gitmişlerdi. Bu yüzden zehirlenme davasının dosyasını inceleme fırsatını bulamamıştı” (Tolstoy, 2015, s. 79). İşindeki bu vurdumduymazlığa rağmen doğru ya da yanlış hangi yoldan olursa olsun yükselmek için her türlü fırsatı kollar: “Yükselebilmek için her girdiği davada sanığın cezaya çarptırılması gerektiği inancındaydı” (Tolstoy, 2015, s. 83). Katyuşa'nın cinayeti işleyip işlemediği tam kesin olmamasına rağmen takınmış olduğu tavır sürdürür. Ona göre bir suç işlendiyse detayına bakılmaksızın ceza hükmünün yerine getirilip olayın karara bağlanması gereklidir:

“Sayın jüri üyeleri, bu üç kişinin kaderi sizlerin elinizdedir. Öte yandan, vereceğiniz kararlar gidişine yön vereceğiniz toplumun kaderi de sizin elinizdedir. Bu cinayetin anlamının derinliklerine giriniz. Maslova gibi, nasıl söylemeli, toplumdan kopmuş bu hasta kişilerin toplum için ne denli tehlikeli olabileceğini enine boyuna düşünün. Bu zararlı mikroplardan kurtarın toplumu. Hastalığın sağlam yanlara da sıçramasına, daha doğrusu toplumun mahvolmasına engel olun” (Tolstoy, 2015, s. 134).

Savcı yardımcısı toplumun çürümesine neden olarak gördüğü kişileri aslında toplumun bu duruma getirdiğini göz ardı eder. Kendisinde de bulunan ahlaki yozlaşmayı mevzu bahis etmeden toplumun her kesimi tarafından aşağılanmış bu insanlara karşı düşüncelerini kaygısızca dile getirir. Bunun yanı sıra mahkeme başkanının yanında bulunan üyeler de aynı şekilde hareket eder. Yaptıkları işin ciddiyetini kavrayamadan hiçbir aklın kabul edemeyeceği bir yöntemle kararlarını mahkeme başkanına bildirirler:

“İyi yürekli üye hemen karşılık vermedi. Önünde duran kâğıdın numarasına baktı. Rakamları toplayıp üçe böldü, bölünmedi. Gene fal bakmıştı, çıkan sayı üçe bölünseydi başkanın söylediğini kabul edecekti; ama bölünmediğine bakmadan, iyi yürekliliğinin etkisiyle olumlu yanıt verdi gene” (Tolstoy, 2015, s. 145).

Dönem Rusya’sında devlet dairelerinde bulunan lakaytlık burada da kendisini gösterir. Devletin temel kurumlarından birisi olan mahkemeler kanun ve nizamla göre değil başkanın, üyelerin, savcı yardımcılarının kişisel menfaatleri noktasında hareket ederek mevcut yapının sağlıksız olduğunu gözler önüne serer. Nitekim L. N. Tolstoy da eser üzerinde çalışmalara başlarken birçok davaya katılır, dönemdeki mahkemelerin işleyişini kendisi gözlemleyerek eserde mahkeme sahnelerini tasvir eder. Bu bağlamda Katyuşa’nın davası özelinde aktarılan mahkeme sahnesinde aslında Rusya’daki herhangi bir mahkemede görülebilecek bir durum olmasından dolayı ayırt edici bir özelliğe sahiptir.

Mahkemenin Nehlyudov dışındaki diğer jüri üyeleri İ.M.Nikiforov, İ.S.İvanov, P. Başlaşov, Yu.D.Dançenko, G. Ye. Kuleşov, M. Mikitiç de kendi içlerinde bir takım ahlaki bozukluklar yaşayan kişilerdir, fakat kendilerine toplumun çeşitli tabakalarından insanları yargılama ehliyeti verilir. Bozuk olan sistem bu gibi insanların tahakkümleriyle sekteye uğrar. Jüri üyeleri suça, suçun içeriğine, yanlışın ve doğrunun ne olacağına dair fikir yürütmek yerine mahkeme ile alakası olmayan düşüncelerle yorumlar getirir. Yine burada yaşadıkları bireysel yozlaşmadan dolayı olayın temeline değil, farklı yerlere odaklanırlar.

Mahkeme jüri üyelerinin karar vermesi için kısa aralıklarla ara verir. Bu aralarda jüri odasındaki heyet suçun içeriğine ve ne ceza verilmesi gerektiğine odaklanması gerekirken konuyla alakası olmayan ayrıntılarla uğraşır. “– Vallahi yaşamasını biliyormuş adam. Tam bir Sibiryalıymış. Doğrusu zevkine de diyecek yokmuş. Güzel kız seçmiş” (Tolstoy, 2015, s. 126). Hukuki süreci ilgilendirmeyen fikir alışverişleri sürer. Bu şekilde ilerleyen anlatıda jüri heyeti artık kararını söylemek niyetindedir. Dolayısıyla acele ettikleri için her detayı inceleyemeden Katyuşa için hayatını temelinden etkileyen bir görüş sunarlar. “En önemli neden de hepsinin yorulması, bir an önce işi bitirmek istemeleri, bunun için de tartışmaları sonuca bağlayabileceğini umdukları en güçlü karara hemen katılmalarıydı” (Tolstoy, 2015, s. 144). Heyetin tedirginliği mahkûmun hayatı değil, aksine kendilerini bu mahkeme salonunda tutan olayın –sonucu ne olursa olsun- bir an önce sonuçlanmasıdır. Dolayısıyla ilk önce Nehlyudov’dan darbe yiyerek hayatı değişen Katyuşa’nın bir de jüri heyetinin dikkatsizliği neticesiyle yaşamı iyice kötüleşir ve 4 yıl kürek cezasına çarptırılır (Tolstoy, 2015, s. 147).

Dönem Rusya’sının tüm kurumlarıyla olan çürümüşlüğü bütün insanların benliğine sirayet eder, kötü durumda olan toplumu daha fazla dibe çeker. “Nehlüdo夫 bütün bu insanların tutuklanmalarının, cezaevlerine atılmalarının ya da sürülmelerinin nedeninin hiç de başkalarına zararlarının dokunması ya da yasalara aykırı şeyler yapmaları olmadığını; memurların, zenginlerin, halktan topladıklarından diledikleri gibi yararlanmalarını engelledikleri için cezalandırıldıklarını kesinlikle biliyordu artık” (Tolstoy, 2015, s. 381). Yaşanılanların özeti üst yapının alt yapıya karşı uyguladığı sistematik bir zor kullanma ve bunun da hukuk sistemi ile garanti altına alınmasıdır. Önemli olan üst yapının bekasıdır. Hakların aranması durumunda ise

insanlar sıkıntılı durumlara maruz kalır. Nitekim dönemde yaşanan olaylara yüksek perdeden, dürüst bir şekilde tutum alındığında gidilecek yer cezaevinden başkası olmaz. “Bu devirde Rusya’da dürüst bir insana en yakışan yer cezaevidir” (Tolstoy, 2015, s. 386). Bu bağlamda insanlar gerçekleri görüp dile getirmek yerine çıkarıcı düşüncelerle günü kurtarma uğraşına girer. Bu da toplumun çürümesine neden olur. “Bozulmuş, suça yatkın, kötü diye adlandırılan bu insanlar Nehludof’a göre, onların topluma olduğundan çok toplumun onlara karşı suçlu olduğu insanlarla aynıydılar” (Tolstoy, 2015, s. 393). Nehludof, Katyuşa ile karşılaşmasından sonra hem kendi hem de toplum nezdinde başlayan ve çoğalarak ilerleyen çürümeyi bu şekilde analiz eder ve kendisini artık kimsesizlerin sesi olarak görür, bu yönde hareket eder.

Çarpık hukuk sisteminin yetersizliği de bu çaba içerisinde kendisini gösterir. Öyle ki insanlar dönem Rusya’sında herhangi bir suç işlemeseler dahi cezaevine girebilirler. “Doğru söylüyorlar. Kimlik kağıtları olmadığı için getirdiler onları buraya. Bağlı oldukları kente yollamamız gerekiyordu onları, ama il cezaevi yandı orada, valilik oraya gidecekleri yollamamızı yazdı bize” (Tolstoy, 2015, s. 250). Toplumun bozukluğu aslından hukuk sisteminin çarpıklığının bir sonucu olarak karşımıza çıkar. “Savcı yardımcısının görevi cezaevlerine gidip oradakilerin haklı olarak mı yoksa haksız yere mi içeri atıldıklarını öğrenmektir. Oysa umurlarında mı adamların, briç oynamaktan başka bir şey yaptıkları yok” (Tolstoy, 2015, s. 264). Yapının bozukluğu, yapının mensuplarını da yozlaştırır ve dolayısıyla sistem sağlıklı bir şekilde ilerler.

2.4. Düşünce Suçluları: Devrimciler

“Sanatın bugün hâlâ karşı karşıya kaldığı estetik, ahlaki, sosyal sorunlar L. N. Tolstoy tarafından ortaya konulur” (Kuzina & Tyunkin, 1978, s.115) ve böylelikle yazar her çağa hitap eder. L. N. Tolstoy eserde sadece köylülere değil aynı zamanda toplumun birçok kesiminden kişilere de yer verir. Dönemin gerçeklerine uygun olarak hareket eder, eserde suçluların sadece köylülerden çıkmadığını ifade eder. Dünyada yaşanan gelişimlerle birlikte var olmaya başlayan devrimci kişiler ve onların düşünceleri de bulunur. Düşünce bağlamında devrimcilerle uyuşmasa da eserde onlara karşı tarafsız bir tutum takınır, hatta zaman zaman da över. Ters düştüğü nokta devrimcilerin şiddet yanlısı tutumudur. “Lev Tolstoy onları ilk kez inceler. Direnmemenin taraftarı olarak onlardan ancak tiksinti duyar. Yine de onları eserine alır ve sevgiyle harekete geçirir. Bunlar arasında, aristokratlar, entelektüel burjuvalar, memurlar, bir köylü, bol bol Karl Marx okuyan bir işçi vardır” (Troyat, 2010, s. 744). Buna rağmen başkişi Nehlyudov’u toplumun kurtarıcısı noktasında hareket ettirerek bir yandan Katyuşa, bir yandan dönemde inançlarını yaşamaya çalıştıkları için mahkûm ettirilen kişiler, bir yandan da diğer küçük insanlar için çabalatır. Diğer taraftan bakıldığında ise Nehlyudov değişen düşünce yapısı ve hareketleri neticesinde devrimsel manada değerlendirilebilecek bir özellik de kazanır.

2.5. Rehabilitasyon Edemeyen Mekânlar: Cezaevleri

Eserde aynı zamanda dönemin cezaevi koşulları da keskin bir bakışla aktarılır. “L. N. Tolstoy, mahkûmların şuurlarını incelemek, yaşayışlarını ve durumlarını olabildiğince gerçekçi bir

şekilde betimleyebilmek için hapishaneyi dahi ziyaret etmiştir” (Yandiyeva & Hadziyeva, 2021, s. 71). Normal yaşamlarında iyi bir hayat sürmeyen kişileri cezaevinde de aynı durum bekler. Yapının bozukluğu nedeniyle bu duruma sürüklenen insanlar, L. N. Tolstoy’a göre toplum için hiçbir yararda bulunamayacağı bu yerlere kapatılırlar. İnsanların kötü durumları burada da aynı şekilde devam eder. “İçlerinde yaşlısı da vardı genci de. Sakallısı da sakallarını kesmiş de, Rus’u da yabancısı da. Bazılarının başlarının yarısı usturaya vurulmuştu. Yürürlerken ayaklarındaki zincirler gürültü çıkarıyordu. Bir toz bulutu, ayak sesi, bağırma çağırma, acı bir ter kokusu doldurmuştu avluyu” (Tolstoy, 2015, s. 169). Bunun yanı sıra aynı zamanda cezaevinde çeşitli suçlardan yatanların durumları tasvir edilerek dönem Rusya’sının panoraması aktarılır. Bu insanların dışardaki yozlaşmış insanlardan farkı çaresizlikten toplum tarafından bu duruma itilmiş olmalarıdır.

Ülkenin her yerinde bulunan maddi anlamda ast üst ilişkisi cezaevinde de görülür. Burada da güçlünün güçsüzü ezdiği, güçlünün sözünün geçtiği bir durum söz konusudur. “Bu üç kadın hücrenin yüksek tabakasını oluşturuyorlardı. Paralıydılar çünkü. Her şeylerini ortaklaşa kullanırlardı” (Tolstoy, 2015, s. 177). Dolayısıyla hem içeride hem dışarıda bu insanlar hayatın hep en kötü koşullarıyla karşılaşır. Bunun yanı sıra bu insanların tek farkı dışarıdaki suçlulara göre alt tabaka olmuş olmalarıdır. Yani insanlar bu konuma itilir, fakat belirli imtiyazlara sahip olanlar ise yaptıklarının suç olduğu gün gibi ortadayken suçlarına devam eder. “Çalmaktaki becerikliliğiyle övünen bir hırsız, rezilliğiyle övünen bir genel kadın, canavarlığıyla övünen katil görünce şaşırıyoruz. Bu şaşkınlığımızın tek nedeni, bu insanların kendine özgü bir çevrelerinin olması, en önemlisi de bizim onların bu çevresinin dışında olmamızdır” (Tolstoy, 2015, s. 220). İnsanlar kendi içlerinde hayata tutunma çabası içerisinde bir bozulma yaşayarak yaptıkları yanlışları normalleştirme çabası içerisine girer. Aslında zihinleri kirlenmemişken bunların yanlış olduğunu bilmelerine rağmen içinde yaşadıkları bozulmuş topluma adapte olmak zorunda bırakılırlar. Belirli imtiyaz sahibi kişiler buna benzer davranışlar sergilerken herhangi bir itham altında kalmazken, halk en ufak yanlışında toplumun en aşağısı sıfatını almaya mahkûm edilir.

“Zenginlikleriyle, yani soygunculukla övünen zenginler; utkularıyla, yani başkalarını öldürmekle övünen komutanlar; güçleriyle, yani güçsüzleri ezmekle övünen hükümdarlar da aynı şeyi yapmıyorlar mı aslında? Bu insanların durumlarını haklı göstermek için benimsedikleri dünya görüşünü, iyilikle kötülük üzerine düşüncelerini çirkin görmememizin tek nedeni, böyle kötü düşünen insanların çoğunlukta olmaları, bizim de onların arasında olmamızdır” (Tolstoy, 2015, s. 220).

“Yazar, Rus yaşamında vuku bulan krizin yansımaları, hayatta kalmanın eşliğindeki insanların içinde bulunduğu kötü durumu, birçok insan yanılışmasının ve bencil tezahürlerin, aynı zamanda kahramanın manevi gelişiminin, önyargılardan kurtuluşunun ve seküler toplumun dayattığı basmakalıp değerlendirmelerin bir örneğini tek bir çalışmada şaşırtıcı bir şekilde birleştirmeyi başarmıştır” (Gennadyevna, 2021, s. 68). Yapının en tepeden bozuk olduğunu vurgulayan yazar, aslında toplumun çöküşünün nedenini bu şekilde özetler.

Çeşitli mahkûm tiplerinin panoramasının verildiği eserde hem cezaevinin koşullarının çok kötü olması hem de sürgün ya da kürek cezalıların ikmali sırasında yaşanan olaylar da durumun

vahametini gösterir. Öyle ki mahkumların sürgün protokolleri yapıldığı sırada ölmesi dahi önemli değildir. “Erlerin telaşı, kafilede sapasağlam beş kişinin ölmesinden değildi. Bunu umursadıkları bile yoktu. Düşündükleri, bu gibi durumlarda yasada öngörüleni noktası noktasına yapmaktı: Ölülerini kağıtlarıyla, eşyalarıyla birlikte gerekli yere teslim etmek, Nijni’ye götürülmesi gereken cezalıları sayısından bunu düşmek” (Tolstoy, 2015, s. 425). Bunun yanı sıra hayatta kalarak Sibirya’ya sevk edilen mahkumlar yine aynı tutum ve kötü koşullarla seyahate devam eder. Yazar ise Nehlyudov nezdinde bu konuya dair düşüncelerini vurgular. “Bunun tek nedeni, bu insanların, yasa olmayan şeyi yasa bellemeleri, insanoğlunun yüreğine Tanrı’nın koyduğu değişmez, dünya durdukça kalacak şeyiyse yasa bellemeleridir” (Tolstoy, 2015, s. 436). Bu düşünce içerisinde olan Nehlyudov hem cezaevinde hem de sürgün sırasında gördüğü manzaralar karşısında ne yapacağını bilmez bir tavırdadır. “O gün gördükleri içinde ona en korkunç geleni, başını bir cezalının bacağına koymuş, tekmeden sızan pis suların içinde uyuyan çocuğu” (Tolstoy, 2015, s. 499). İnsanlık dışı durumlara çocuk, yaşlı, genç, kadın, erkek fark etmeksizin herkes maruz bırakılır.

2.5. Tahrif Edilmiş İnanç: Ortodoksluk

L. N.Tolstoy’un Ortodoks kilisesinden aforoz edilmesine neden olan ve “yazarın son dönemde yazmış olduğu eserleri arasında en dikkat çekici, en büyük ve gerçekten de tüm insanlığın sanatsal gelişiminde ileriye doğru bir adım olan” (Kuzina & Tyunkin, 1978, s.9) *Diriliş* eserinde yazarın neden dönem toplumunda yaşanan dine ve ritüellerine karşı bu denli sert tutum takındığı detaylı bir şekilde verilir. Yazara göre Hristiyanlığın en önemli ayinlerinden birisi olarak görülen şaraba ekmek batırılıp anlaşılmaz ilahiler eşliğinde bir tören düzenlenmesi kendi inancıyla tamamen zıttır. Şarabın Tanrı’nın kanı olarak düşünülmesi, içerisine atılan ekmeğin ilahiler eşliğinde Tanrı’nın etine dönüşmesi ve insanların bunu yiyerek Tanrı’ya yakınlaştıklarını düşünmesi sanatkâr tarafından absürt karşılanır. “Papazdan, müdürden tutun da Maslova’ya kadar hiç kimse, papazın tuhaf tuhaf sözcüklerle övdüğü, adını birçok kez yinelediği İsa’nın burada yapılanları yasakladığı aklının ucundan bile geçirmemişti” (Tolstoy, 2015, s. 204). Yazara göre bir dine mensup olmanın o dini iyi bir şekilde algılayıp hareket edilmesi gerekliliğidir. Dinde aslında var olmayan, sırf yapının korunması için hareket edilen/devşirilen din, insanların zihnini uyuşturmaktan başka bir işe yaramaz. Nitekim cezaevindeki mahkûmlar her Pazar bu ayinlere götürülse de ne cezaevi koşullarında ne de mahkûmların durumlarında herhangi bir iyileşme gözlenmez. Yazara göre din ancak iyi kavranarak ve en önemlisi içten gelerek yapılır:

“O böylesine anlamsız, saçma duaları, öğretmen papazların ekmekle şaraba yaptıkları bu çirkin hokus pokusu yasaklamakla kalmamış, insanların başka insanlara öğretmen demelerini, tapınaklarda dua etmelerini de kesinlikle yasaklamıştı. Herkesin yalnız bir başınayken dua etmesini buyurmuş; kendisinin tapınakları yıkmak için geldiğini; tapınaklarda değil, gerçekte, ruhta dua etmenin gerektiğini söyleyerek tapınakları da yasaklamıştı” (Tolstoy, 2015, s. 204).

Dolayısıyla bu düşünce dışında hareket eden bir yapının aslında sıkı sıkıya bağlı oldukları dinin kurallarına aykırı olduğunu ve sonuç itibarıyla kurdukları hukuk sisteminin de o denli yanlış olduğunu vurgular. “En önemlisi, insanları yargılamayı, onları burada olduğu gibi zindanlarda çürütmeyi, horlamayı, ezmeyi, öldürmeyi yasaklamamıştı yalnızca; köleleri özgürlüğe kavuşturmaya geldiğini söyleyerek insanlara karşı her çeşit eziyeti de yasaklamıştı” (Tolstoy, 2015, s. 204). L. N. Tolstoy’un dinî düşüncesinin özü olan ifadelerde yine kötülüğe kötülükle karşılık verilmemesi gerektiği vurgulanarak aynı zamanda suça itilerek ahlaki yozlaşma yaşayan insanların cezaevlerine tıklıp pis koşullarda yaşamalarına itmek onlarda herhangi bir iyilik emaresi ortaya çıkarmak yerine olan durumu daha da kötüleştirmekten başka bir işe yaramaz:

“Bütün bunların kötülüklerle son vermek, korkutmak, düzeltmek, suçluya yasaların öngördüğü cezayı vermek amacını güttüğü söylenmektedir. Oysa bunların aslı yoktur. Son verileceğine, daha da yaygınlaştırılmıştır kötülükler. Suçlular, korkutulacak yerde kışkırtılmıştır. Sözgeşi, aylaklar seve seve giriyorlar cezaevine. Kötüler düzeltilmemiş; tersine, daha da kötü olmaları için elden gelen yapılmıştır. Suçlulara verilen cezalar ağırlaştırıldıkça ağırlaştırılmış, halk buna alışmıştır” (Tolstoy, 2015, s. 501).

İnsanlar pis ortama karakterleri bağlamında daha da kötüleşerek aslında alışırlar ve böylelikle topluma yararları dokunmaz.

Dinin yapısının bu denli bozulmasının diğer çıktıkları da din adamlarında görülür. Yazar toplumdaki çarpıklığın nedenlerinden birisi olarak gördüğü Ortodoksluk kurumunun insanları iyiye itmek yerine mensupları tarafından ekonomik kaygılarla bağlanılan bir yer olduğunu vurgular. “Çünkü bu dininin aslını hepten unutmıştı. Bildiği bir şey varsa o da mum yakmanın, ölüye dua okutmanın, çan çaldırmanın, azizlerin ruhlarına ayin yaptırmanın ayrı ayrı fiyatları olduğuydu. Üstelik gerçek Hıristiyanlar seve seve ödüyorlardı bunların ücretini” (Tolstoy, 2015, s. 205). Bir çıkar ilişkisinin bulunduğu yerde üst yönetimin bekası için hareket edilmesi gerektiği noktasında davranıldığı için ne din doğru bir şekilde öğrenilir ve öğretilir ne de dinî kurum görevini hakkıyla yerine getirir Öyle ki tüm insanlığa yönelik olan din ve dini ritüeller dahi üst yönetime, yani çarın ailesine yöneliktir. “Duaların çoğunda Tanrı’ya çarın, çar ailesinin mutluluğu için yakarılıyordu” (Tolstoy, 2015, s. 201). Mutlak otorite devletin her kurumunda, ülkenin her karışında olduğu gibi insanların dualarında da olmazsa olmaz bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı L. N. Tolstoy kaleminin tüm keskinliğiyle özellikle ikinci kırılmayı yaşadığı andan itibaren bu durumlar karşısında yazılar kaleme alır. Okuyan, öğrenen ve analiz eden bir insan olarak yaşanan bu uygulamaların hepsi yazar için mantıksızlıktan öte bir şeydir. Dolayısıyla yazardan çoğu zaman rahatsız olan, fakat halk arasındaki popüleritesinden çekinen Kilise yönetimi, *Diriliş* eseri ile birlikte yazarın aforoz edildiğini açıklar.

2.6. Hakikate Ulaşmış Olan Kesim: Köylüler/Duhoborlar

Yazarın yaşamı boyunca kendisine en yakın hissettiği tabaka köylü kesimi/toprak köleleridir. Bu insanların yaşamını iyileştirme çabası sanatkârın yaşamı boyunca vazgeçmediği bir durumdur. Çünkü “Rus köylüsü her zaman sömürülmüş, sömürülmeye de devam etmektedir.

Nehlyudov, köy evlerinde oturduğu sofralardan, utanacak, bu acı yazgıyı kabullenip, normalleştirdiklerini görünce de tüm benliğiyle kendisi ve kendisi gibi iyi şartlarda yaşayan insanlardan tiksinecektir.” (Günör, 2023, s. 305). Toplumun diğer tabakalarında olduğu gibi bu insanlar da dayatılan koşullar yüzünden hem iyi bir yaşam sürememekte hem de ülkenin her tarafında olduğu gibi ahlaki açıdan yozlaşma içerisinde. Yazar, yaşamı boyunca gerçekleştirmek için uğraş verdiği toprakları köylülere dağıtmak/belirli bir meblağ karşılığında köylülere satmak fikrini başkisi Nehlyudov nezdinde eser içerisinde işler. “Yani Lev Tolstoy Anna Karenina’daki Levin’i o zamanki toprakla ilgili teorileriyle donattıktan sonra, Diriliş’in kahramanına bu konudaki yeni görüşlerini armağan eder” (Troyat, 2010, s. 744). Gayet iyi niyetle giriştiği bu uğraşta muvaffakiyet kazansa da bu durum karşısında köylülerin tutumu da önemli bir yerdedir. Hayat karşısında ezilen bu insanlar, beylerin boyunduruğu altında sıkışıp kalarak yaşama uğraşındadır. Dolayısıyla toplumun genelinde görülen toplumsal çıkar yerine bireysel çıkarı düstur edinirler. “Söylediği fiyat onların beklediğinden çok aşağı olmasına karşın köylüler fiyatın yüksek olduğunu söylediler” (Tolstoy, 2015, s. 279). Nehlyudov köylülerle yakından ilgilenir, sorunlarına çözüm bulmaya çalışır, fakat karşılaştığı tavır kendi dönüşümünü yaşamaya başladığı zamandan itibaren alışkın olduğu ve gördüğü tavidir. Bozulma hem kentte hem kırsalda aynıdır. “Halkın sürünmesi, onu besleyen toprağın onun elinde değil de başkalarının -toprak üzerindeki bu hakkından yararlanarak onun emeğini sömüren insanların- elinde bulunmasındandı. Hiç değilse başlıca nedeni buydu halkın sürünmesinin” (Tolstoy, 2015, s. 293). Bu nedenle çaresizlik içinde olan halkın yaşadığı yozlaşmanın temel sebebi bu şekilde okura sunulur. İnsanlar bu yolu tercih etmez, bu yola itilir. Buna bir de köylülerin bilinçsizlikleri eklenince yaşadıkları kötü durumdan dolayı yozlaşmış durumda olan insanların durumlarında iyileşme çabası iyice sekteye uğrar: “Her insanın önce kendi çıkarını düşüneceğinden kuşkuları yoktu. Hele toprak sahiplerinin kendi çıkarını ön planda tuttuklarını birkaç kuşaktan beri görmüşlerdi. Bu yüzden, toprak sahibi gelip de onlara yeni bir şey öneriyorsa bu işte kesin bir bit yeniği vardı” (Tolstoy, 2015, s. 296). Babadan oğula bir kast sistemi gibi beyin boyunduruğu altında kalarak çalışan insanların doğal olarak durumlarının iyileşeceğine dair umutları da yoktur. Dolayısıyla tutumları da başkisiyi hayal kırıklığına uğratan bir yerdedir. Bu noktada Nehlyudov yaşamın amacını sorgulama uğraşına girer:

“Yaşamın, yaşamanın anlamını anlayamıyorum, anlayamam da. Halalarım niçin yaşadılar? Nikolay İgnatyevçik niçin öldü? Katyuşa niçin çıktı karşıma? Niçin yaptım o deliliği? Niçin savaştık? Ya savaştan sonraki o çılgın yaşayışım niyeydi? Benim elimde değildi bunların hiçbirisi. Hepsisi yüce bir gücün işiydi. Bu gücün alınma yazdığı şeyi yapıp yapmamaksa benim elimdedir. Bunu kesin biliyorum. Ve yaptığım zaman da mutlu oluyorum” (Tolstoy, 2015, s. 301-302).

Bütün yaşadığı olumsuzluklara rağmen başkisi Katyuşa ile karşılaştıktan sonra tasavvur ettiklerini gerçekleştirmek inancından vazgeçmez ve bunun uğruna çabalar, çünkü hem köyde hem de şehirde insanların çoğunun durumu acınacak hâldedir. “Bunların, topraktan yoksun oldukları için kente göç etmiş köylüler olduğunu düşünüyordu Nehlyudov. Bu insanlardan bazıları kentteki koşullardan yararlanmasını bilmiş, beyler gibi yaşamaya başlamışlardı. Mutluydular.

Bazılarıysa köyde olduğundan daha ağır koşullarda yaşamak zorunda kalmışlardı burada. Daha perişan olmuşlardı” (Tolstoy, 2015, s. 310). Sonuç itibarıyla toplumun büyük bir bölümünü oluşturan bu insanlar yaşanan bozulmada aslında suçlu değil mağdur konumundadır. Köylüler dönem toplumunda en alt tabaka olduğu için bir insanın ihtiyaç duyduğu temel olan şeyler noktasında sürekli bir kıskaç içerisindedir. Temel ihtiyaçları noktasında sıkıntılı bir durum yaşayan insanlar uhrevi gereksinimleri noktasında da zaman zaman yönetim karşıtı olarak görülürler. Nitekim dönem Rusya’sında şiddete karşı oldukları, bu yüzden askere gitmeyi reddettikleri için Duhoborlar da sıkıntılı zamanlardan geçer:

“Doukhoborlar (Ruh Güreşçileri) adıyla anılan dini bir tarikat, vergi ödemeyi ya da askere gitmeyi reddettikleri için hükümet tarafından yargılanmaktadır, ki bu tam olarak Tolstoy’un Tanrı’nın Egemenliği İçinizdedir adlı eserinde herkese tavsiye ettiği şeydir. Doğrudan müritleri olmasalar da, Doukhoborlar aynı türden ruhlar, gerçek köylü Hıristiyanlardı. Açık bir şekilde tekrar yapmamaya yemin etmiş olduğu bir şeyi yapmaya, para için yazmaya karar vermişti ve kazanacağı para Doukhoborları onları göçmen olarak kabul edecek olan Kanada’ya götürmek için kullanacaktı” (McClean, 2015, s. 541).

Eser için yazar tarafından uzun süre sonra ilk defa telif hakkı talep edilir. Bunun nedeni ülke dâhilinde sorun yaşayan bu insanları daha rahat bir yere nakletmek içindir. Bu bağlamda eserde Rusya’nın münferit halkları tasvir edilirken ismen anılmasa da bu topluluktan da bahsedilerek toplum içerisinde yaşanan sıkıntı gözler önüne serilir: “Sürgüne değil, küreğe yollayacaklar bile vardır. Yeter ki İncil’i okurken birbirlerine, yasak olduğu biçimde anlatmış olsunlar onu. Yani kiliseye hakaret etsinler. Başkalarının yanında Ortodoksluğa hakaret 190. maddeye göre sürgünü gerektirir” (Tolstoy, 2015, s. 314).

İmparatorluk toplumunda her şeyin üst yapının refahına yönelik oluşturulduğu sistemde doğal olarak din de Çarlığın bekası için kullanılır, çarptırılır. Dini gerektiği gibi buyruklarına yönelik olarak yaşayanlar çıktığı anda ise hukuk sistemi devreye sokularak insanlar zor duruma düşürülür. Böylelikle en tepeden var olan çürüme, toplumun en alt katmanından başlayarak kendine tehlike olarak gördüğü her şeyi boyunduruğu altına almaya çalışır. “Nehlüdof’un, yasaları uygulamak ya da uygulamamak görevlilerin keyfine bağlıysa mahkemelerin neye yaradığını sorması üzerine avukatın gülmesi, “felsefe”, “genel sorunlar” derkenki ses tonu, onu avukattan ne denli uzak olduğunu göstermişti Nehlüdof’a” (Tolstoy, 2015, s. 315). Yasa yapıcıların döneme ayak uydurmuş hukukçularla birlikte desteklenmesiyle birlikte zaten kötü koşullarda yaşayan insanların durumu iyiden iyiye zor bir hâl alır. “Tanrı’nın bu kutsal, güçlü kurumu, başında Toporov’la arkadaşlarının buldukları dünyasal kurumu desteklemek zorunda bırakılıyordu” (Tolstoy, 2015, s. 377). Böylelikle din amacından sapıtılarak üst yapının bir savunucusu hâline bürünür.

2.7. Toplumsal Gerçekçi Bir Yalvaç: L. N. Tolstoy

“Tanrının buyruklarının yerine getirildiği bir dünyada, toplum düzeninin kendiliğinden oluşacağına” (Özdemir & Ünsal, 2017, C.59, s. 135) inanan L. N. Tolstoy keskin bir bakış açısı ve

kendi yaşam doneleriyle bezeyerek oluşturduğu eserin sonunu İncil'den almış olduğu alıntıları yorumlayarak bitirir. "Bir şekilde saptırılmış olan İncil'den İsa'nın gerçek öğretilerini çekip çıkararak, insanlara ahenk ve sevgi içinde, birlikte nasıl yaşanacağını" (McClean, 2015, s. 540) göstermek ister. Bu, "öykünün akşının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaz ve bir kutsal metninkinden ziyade, roman kişilerinden bir an önce kurtulmak isteyen bir yazarın yorgunluğunun izlerini taşır" (Troyat, 2010, s. 747). Suç kavramının ve kişinin kendisinin henüz ne kadar masum olduğu belirsizken başka birisine suç yükleme ehliyeti olmadığını savunur, çünkü ona göre toplumu çürümeye sokan süreç budur. "Suçlu saydığınız insanları birkaç yüzyıldır öldürüyorsunuz. Bitirdiniz mi onları? Ne gezer! Üstelik çoğaldılar. Cezalarınızın iyice kötüleştirdiği suçlular doldurdu her yanı. Oturdıkları yerde adam cezalandıran kendileri de suçlu yargıçlarınız, savcılarınız, sorgu yargıçlarınız, cezaevi yöneticileriniz de onlardandır aslında" (Tolstoy, 2015, s. 533-534). Yazar, yıllardan beri gelen çürümüşlüğü'nin nedeninin bu şekilde belirleyerek yine din temelli şiddete şiddetle karşılık vermemek, ahlaklı olmak, dürüst olmak, merhamet, şiddet karşıtı tutum, zinaya bulaşmamak, söz verdiğinin göstergesi olarak yemin etmemek gibi çözümler getirip eserini bir anda bitirir. "İnsanlar bu buyrukları benimseyip yaşayışlarını onlara göre düzenleseler insan yaşamının nasıl olacağı geldi gözünün önüne. Uzun zamandır duymadığı bir coşkunluk doldurdu ruhunu. Yıllarca çektiği acılardan kurtulmuş, gerçek huzura, özgürlüğe kavuşmuştu sanki" (Tolstoy, 2015, s. 535).

Nehlyudov'un Katyuşa'nın yaşamını tekrar insancıl bir noktaya taşıma gayesi içerisinde çıktığı bu yolculuk kendisine de yeni dünyalarla tanışma fırsatı verir ve eskiden beri aklının ve yüreğinin derinliklerinde bulunan düşüncelerle harmanlanarak kendisini yeni bir sayfa açmasına vesile olur. "O geceden sonra yepyeni bir yaşam başladı Nehlyudov için. Eski koşulların yerini yenileri aldığından değil, o geceden sonra her şeyi eskisinden bambaşka bir gözle gördüğündendi bu değişiklik. Yaşamının bu yeni döneminin ne kadar süreceğini zaman gösterecekti" (Tolstoy, 2015, s. 535-536). Yazarın son romanı olan eser, L. N. Tolstoy'un yaşadığı ruhani dönüşümün Nehlyudov karakteri üzerinden yoğun bir aktarımıdır. "Tolstoy'un sözde otobiyografik kahramanlarının çoğu gibi, Dmitri Nehlyudov'un varoluşsal duruşu, onu ağına düşürmeye çalışan ahlaksız bir toplumun çabalarına karşın dürüstlük ve doğruluk yolunu bulmak için çabalayan çevresinden bir şekilde ahlaki açıdan üstün genç bir adamın duruşudur" (McClean, 2015, s. 544).

Her semavi/hak dinde görülebilen temel kuralları düşünce sisteminin merkezine oturtan yazar, bu bağlamda insanoğluna zulmeden devleti ve devletin çıkarı noktasında hareket eden her kurumu reddederek anarşist bir kimliğe bürünür. "L. N. Tolstoy'un geç dönem sanatsal çalışmasında, Hristiyan gerçekçiliğinin özellikleri açık bir şekilde ortaya çıkar, eserlerindeki Hristiyan söylem, sanatsal düzyazısını Rus edebiyatının Hristiyan bağlamına sığdırmayı mümkün kılar" (Masolova, 2018, C.1, s.32). Yazarın "Tanrı'ya karşı tek bir tavır aldığını söylemek mümkün değildir, ancak inancını sorguladığı farklı dönemlerinde bile onu bir iç dengenin garantisi ve benliğiyle uzlaştıran bir yönetici olarak gördüğü mutlaklıdır" (Bayard, 2022, s. 140). Katyuşa ile birlikte bir kırılma yaşayan karakter, onun sayesinde hayatındaki yüce amacı bulur. Eserin sona erdirilişi bağlamında ise sağlam bir yapıda ilerlemediği görülür. A.P. Çehov bu konuda fikrini şu şekilde belirtir:

“Bu mükemmel bir sanatsal eserdir. Normal olmayan şey Nehlyodov’un Katyuşa ile ilişkisindeki konuşmalardır ve en ilginç olanı knezler, generaller, teyzeler, tutuklular, köylüler, bekçilerdir. Generalin yanındaki Petropavlovsk kalesinin komutanın ispiritizm⁴ sahnesini bir solukta okudum, o kadar güzel ki! Ya Korçağın’ın koltukta oturması ve Fedosya’nın kocası olan köylü! Fakat öykünün sonu olarak adlandırabileceğimiz bir son yok. Yaz, yaz, yaz sonra İncil’den metin alıp yerleştir. Bu çok kaderciliktir” (Çehov, 1900, s. 47).

Dolayısıyla eser, son sayfasına kadar getirilen fikir ve düşünceleri itibarıyla olgunluğa ulaşması bakımından sağlam bir inandırıcılık sergileyemez. “Sanatsal bakımdan kusurlu gibi görülse de, çeşitli konuları ele alan başlıca romanı Diriliş aslında onun bütün sosyal, siyasal ve dini fikirlerinin geniş bir sentezidir” (Tolstoy, 2020, s. 517). Nitekim son büyük eseri olan kitap, sanatsal endişelerden çok manevi kaygıları taşır, bu yüzden bir edebiyatçının gözünden ziyade daha geniş açıyla incelenmesi ve çıkarım yapılması gereken bir yapıttır:

“Ne var ki Diriliş bir aşk öyküsü ve bir Bildungsroman⁵ olmanın ötesindeydi. Tolstoy, sanatsal vicdanının ondan istediği şeyleri bastırarak, en sevdiği hedeflere, hükümet, Kilise, yargı sistemi, özel mülkiyet ve üst sınıfın aşırılıklarına sert bir dille saldırma fırsatı olarak bundan faydalandı. Zaman zaman Tolstoy’un yazdığı bütün metinler gibi parlayan bu eser, önüne geçilmez bir şekilde kendisini okutuyor olsa da, yoğun lirizm, keskin hiciv ve ahlakçılık taslayan bir demagoji karışımı olması nedeniyle tüm okurlarına hitap etmeyecekti” (Bartlett, 2017, s. 383).

Eserin önemi o kadar büyüktür ki her iki yüzyılın sınırında bir yerde bulunur. Hem geçen yüzyılın bir sonucu hem de gelecek yüzyılın edebiyat dünyasının bir yönlendiricisi konumunda yer alır. ““Diriliş”, yalnızca Tolstoy’un bir sanatçı ve düşünür olarak önceki tüm yolunun değil, tüm 19. yüzyıl sanatının sonucudur. Bu büyük roman sadece “Diriliş”ten sonraki dönemde değil, aynı zamanda 20. yüzyıl sanatında da devam eden bir başlangıçtır” (Kuzina & Tyunkin, 1978, s.7).

“Eserin Diriliş olarak isimlendirilmesi kelimenin anlamsal bağlamında bir mesaj vermesinden ziyade bunun gerçekten oluşabilmesi ile alakalıdır. Bununla birlikte, Tolstoy için neredeyse çalışmanın en başından beri asıl mesele tamamen farklıdır. Yani: ruhsal ve ahlaki yeniden doğuşun olanakları, yolları, koşulları ve bu “dirilişin” aslı olan kahramanların dirilişidir” (Kuzina & Tyunkin, 1978, s. 12).

Eser boyunca yazar bu amaca uygun hareket ederek hem sorunları tespit edip gün yüzüne çıkarır hem de yoğun bir şekilde olmasa da kahramanlara dirilişlerinin yollarını göstermeye çalışır. Eser “ciddi sosyal ve politik sorunları gündeme getirir ve 19-20. yüzyılların başındaki Rus yaşamının kendine özgü gerçeklerini betimler, fakat yüzyılların ötesinde bulunur ve tarih ötesidir” (Andreyeva, 2020a, s. 238). Bu bağlamda dün olduğu gibi bugün ve yarın da dünya edebiyatı klasiklerinin tepe noktasında bulunacaktır.

⁴ Ruhun ölmediğine inanan, gereğinde ölümlerin ruhlarıyla ilişki kurulabileceğini ileri süren inanış.

⁵ Kişinin kendini gerçekleştirmesi için çabalarının sonucunda ulaştığı ideal durumu anlatan roman türü.

3. SONUÇ

Yaşamının özellikle son döneminde ağzından çıkan her lafın, her ifadenin ve düşüncenin âdeta kutsal bir sözmüş gibi algılandığı, dünya çapında akla gelmesi mümkün olan her türlü insan profilinden müritleşmiş insanların takipçisi olduğu büyük yazar L. N. Tolstoy, edebî yaşantısının yönünü yaşadığı kırılmanın etkisiyle farklı bir alana yani insanın bu dünyadaki manasına ve Tanrıya gerçek manada nasıl ulaşılabilir noktasına çevirir. Dönemde destekçilerinin sayısının büyüklüğü kadar ona karşıt olanların niteliği de küçümsenemeyecek kadar çoktur. Bu insanların umumi düşüncesi; yazarın edebiyatçı kimliğini bırakıp bir din adamı veya bir filozof gibi hareket etmeye başlamasıyla sahip olduğu muazzam yeteneğine ihanet ettiği noktasındadır.

Tüm bu olumsuz düşüncelere rağmen dünyevi yolculuğunun sonlarına doğru uhrevi huzuru bulmak için çabalayan yazar, uzun süredir aklını meşgul eden sorunları ifade edebilmek için çalışmaya konu olan *Diriliş* eserini kaleme alır. Bir yandan karakterlerini kendi düşünce ve çıkarımları bağlamında hareket ettirirken bir yandan da eserin yazılış amacı noktasında – Duhoborların Kanada'ya ikmallerinin sağlanması- memnundur. Bu düşünceler içerisinde döneme, yönetime, Kiliseye, toplumu çürüten akla gelebilecek her türlü yapıya karşı eleştiri oklarını yönlendirir ve bu konudaki tavsiyelerini de ifade etmekten geri durmaz. Bu tavırla toplumsal gerçekçi bir kimliği de bürünen sanatkar, yaşadığı dönemin en sansasyonel kişileri arasındadır.

Yukarıda anılan amaçlarla kaleme alınan ve yazarın son büyük çalışması olan *Diriliş*, içerisinde barındırdığı çok sayıda karakter yapısıyla Rusya'nın baştan ayağa bir röntgenini çekerek aslında ana kahraman konumuna Rusya'yı yerleştirir. Dönemin son hükümdarı II. Nikolay'a kardeşim diye hitap edecek güce sahip olan yazar, böylelikle ülkenin akla gelebilecek her manadaki çürümüşlüğüne gözler önüne keskin bir şekilde sunar ve eserin ilerleyen bölümlerinde çözüm önerileri ve çıkarımlarıyla birlikte kendi düşünce sistemi içerisinde savunduğu değer yargılarını ifade ederek eserini tamamlar. Bu bağlamda eser sadece edebiyatçılar tarafından değerlendirme görmez, aynı zamanda insanı inceleyen diğer bilim dallarınca da yorumlamalar alır. Sonuç itibarıyla eser, katmanlı yapısıyla birçok alana ve kesime hitap eder.

L. N. Tolstoy, yaşadığı süre boyunca manevi ve uhrevi manada sürekli ıstırap çeken kişiliğiyle tartışmaların her daim odak noktasındadır. Çektiği ıstırapları bir nebze de olsa dindirebilmek için varoluş sebebi olan Yasnaya Polyana'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra hakikatin gerçek sahibi olduğunu düşündüğü Tanrısına kavuşur ve arkasında yüzyıllardır tartışılan ve tartışılmaya da devam edilecek büyük bir edebî külliyat bırakır.

KAYNAKÇA

- Andreyeva, V. G. (2020a). Obraz zemli i ego funktsii v romane L. N. Tolstogo "Voskreseniye". *Studia litterarum*, 5/3, 236-251. <https://doi.org/10.22455/2500-4247-2020-5-3-236-251>.
- Andreyeva, V. G. (2020b). Problema vlasti v romane L. N. Tolstogo "Voskreseniye". *Noviy filologičeskiy vestnik*, (55)4, 96-112. <https://doi.org/10.24411/2072-9316-2020-00097>.
- Bartlett, R. (2017). *Tolstoy Bir Rus Hayatı* (Zafer Avşar, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Bayard, P. (2022). *Tolstoyevski Muamması* (Ani Haddeler, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Çehov, A. P. *Pisma*, t. VI, Pismo A. S.Suvorinu ot 12 fevralya 1900g.
- Gennadyevna, V. A. (2021). Obraz epiçeskoj gereoini v romane L. N. Tolstogo "Voskreseniye". *Filologiya i Kultura*, (64)2, 68-75. DOI: 10.26907/2074-0239-2021-64-2-68-75.
- Grigoryev, A. L. (1964). Roman voskreseniye za rubejom. Gudziy, N. K. & Maymin, Ye. A. (Ed.), *L. N. Tolstoy Voskreseniye içinde* (s. 552-573). Moskva: Nauka.
- Günör, T. (2023). *Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Romanlarında Değerler Hiyerarşisi*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Hamburg, G. M. (2015). Tolstoy ve Tinsellik (Elif Uras Akhan). *Lev Nikolayeviç Tolstoy, Diriliş* (Ergin Altay, Çev.) içinde (31-54). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ilıca, S. (2023). L. N. Tolstoy'un Dinî-Ahlaki Felsefesinde Kötülüğe Karşı Koyamama İlkesi: *Diriliş Romanı Örneğiyle*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 32 (Şubat). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2959758>.
- Kuzina, L. & Tyunkin, K. (1978). "Voskreseniye" L. N. Tolstogo. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Lenin, V. İ. *L. N. Tolstoy, Kak Zerkalo Russkoj Revolyutsii*, <https://leninism.su/works/55-tom-17/2754-lev-tolstoj-kak-zerkalo-russkoj-revoljuczii.html>, Erişim tarihi: 25.06.2024.
- Masolova, Ye. A. (2018). Hristianskiy realizm hudojestvennoy prozı pozdnego tolstogo: narodniye rasskazı i roman "voskreseniye". *Kul'tura i tekst*, (32) 1, 23-34. <https://journal-altspu.ru/kultura-i-tekst-2018-132>.
- McClean, H. (2015). *Diriliş* (Elif Uras Akhan, Çev.). *Lev Nikolayeviç Tolstoy, Diriliş* (Ergin Altay, Çev.) içinde (537-555). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Novitskiy, O. M. (1882). *Duhobortsı. İh istoriya i verouçeniye*, Kiev. https://web.archive.org/web/20111105125532/http://az.lib.ru/d/duhobory/text_0050.shtml.
- Ögel, B. (2017). *XIX. yy. Rus Edebiyatında F.M. Dostoyevski Eleştirisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Özdemir, R. & Ünsal, Ö. (2017). Nehludov'un Ruhsal Değişimi Işığında Tolstoy'un Dünya Görüşü. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 59, 129-136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniefd/issue/37366/431734>.
- Tolstoy, L. N. (2015). *Diriliş* (Ergin Altay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tolstoy, L. N. (2020). *Günlükler 1847-1910* (İbrahim Kapaklıkaya, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Troyat, H. (2010). *Lev Tolstoy* (Z. Canan Özatalay-Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vinogradova, O. N. (2019). Evolyutsiya obraza yekaterini maslovoy v romane L. N. Tolstogo "Voskreseniye": ot padşey jenşini do "oçeloveçennogo" hrista". *Filologičeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki*, 12/8, 20-25. //doi.org/10.30853/filnauki.2019.8.3.

Yandiyeva, L. İ. & Hadziyeva, A. A. (2021). Probujdeniye soznaniya v romane L. N. Tolstogo "Voskreseniye". *Mejdunarodny nauçnyj jurnal "Vestnik nauki"*, (35)2, 70-74. <https://www.xn--8sbempclcwd3bmt.xn--p1ai/> UDK 1.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Günce Yayınları

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

Günce Yayınları

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

Günce Yayınları

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Günce Yayınları